

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SLAVISTIKY A VÝCHODOEVROPSKÝCH STUDIÍ

Magisterské prezenční studium

Karolína Braná

SYŽET „PETR A FEVRONIE“ V PRŮBĚHU STOLETÍ

Diplomová práce

Praha 2006

Vedoucí práce: *MGR.* Ilja Lemeškin

Prohlašuji,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracovala
samostatně a uvádím v ní veškeré prameny, které jsem použila.

Kristina Buncová

OBSAH

ÚVOD	4
1. Historie textu a problematika autorství	5
1.1. Historie výzkumu autorského textu	5
1.2. Druhotné redakce	11
1.2.1. Varianta První redakce МДА №224	11
1.2.2. Druhá redakce	12
1.2.3. Redakce Germogena	14
1.2.4. Třetí redakce	15
1.2.5. Muromská redakce	17
1.2.6. Čtvrtá redakce	19
1.3. Jermolaj-Erazmus	21
2. Povídka a bylinný epos	24
3. Povídka a pohádka	28
3.1. Elementární syžety	28
3.2. První stupeň sémantické interpretace	29
3.2.1. Role postav	29
3.2.2. Počáteční a výsledné situace	30
3.2.3. Akce a situace v elementárních syžetech	31
3.2.4. Typy elementárních syžetů	32
3.3. Druhý stupeň sémantické interpretace	37
3.4. Třetí stupeň sémantické interpretace	38
3.5. Složené elementární syžety	39
3.5.1. Strukturní vztahy elementárních syžetů	39
3.5.2. Jednoduché struktury	40
3.6. Analýza povídky O Petrovi a Fevronii	41
4. Povídka O Petrovi a Fevronii A.M.Remizova	65
ZÁVĚR	83
SEZNAM LITERATURY	86
PŘÍLOHY	91

ÚVOD

Povídka *O Petrovi a Fevronii* je jedním z výjimečných děl staroruské literatury. Byla napsána v 16. století spisovatelem a publicistou Jermolajem-Erazmem u příležitosti kanonizace muromských světců. Svým zpracováním se odlišuje od ostatních památek této doby. A možná i z tohoto důvodu se stala jednou z nejoblíbenějších a nejčtenějších, o čemž svědčí velké množství dochovaných opisů.

V první části naší práce se zaměříme na stručný úvod do problematiky týkající se autorství textu a historie vzniku autorského textu. Dále provedeme porovnání druhotných redakcí s autorským textem povídky s cílem analyzovat zásadní změny v těchto redakcích. Na konci kapitoly uvedeme základní informace o autorovi povídky Jermolajovi-Erazmovi.

Hlavním cílem naší práce je prokázat folklórní původ povídky. Ve druhé kapitole budeme tuto problematiku zkoumat za využití materiálu bylinného eposu a pohádek v kapitole třetí.

K tomuto účelu použijeme ve třetí kapitole strukturně-sémantickou analýzu B.Kerbelite, založenou na vyhledávání tzv. elementárních syžetů. Na jejich základě je možné analyzovat strukturu děje jakékoliv pohádky, což nás vede k předpokladu, že pokud se v povídce zachovaly pohádkové rysy, měly by se projevit právě v její struktuře.

V poslední části se budeme věnovat zpracování povídky A.M.Remizovem. Svoji analýzu zaměříme spíše folkóristickým směrem a bude nás zajímat, jakým způsobem Remizov na jedné straně využil středověký text a na straně druhé folklórní prameny.

Ráda bych poděkovala v první řadě svému vedoucímu diplomové práce *Мер. Iljovi Lemeškinovi*, dále PhDr. Miluši Zadražilové za její konzultace a hlavně Bronislavě Kerbelite za její pomoc a čas, který si pro mne našla ve svém nabitém programu.

1. Historie textu a problematika autorství

1.1. Historie výzkumu autorského textu

O oblíbenosti povídky *O Petrovi a Fevronii* svědčí množství dochovaných opisů, postupně bylo nalezeno a zpracováno sedm redakcí tohoto textu.

Již v devatenáctém století propukl spor o dobu vzniku povídky a autorství. Vědci se rozdělili do dvou názorových skupin. Jedni zastávali názor, že text byl napsán v 15. st. neznámým autorem, druzí se přikláněli k mínění, že autorem textu byl v 16. st. spisovatel Jermolaj-Erazmus.

Podívejme se nyní blíže na tuto problematiku a jednotlivé argumenty obou skupin.

Jméno Jermolaje-Erazma bylo poprvé v souvislosti s povídkou *O Petrovi a Fevronii* zmíněno Filaretem v polovině 19. st. Filaret se domníval, že první verze povídky byla napsána ve 40. letech 16. st. a poté přepracována v 60. letech. Pro své tvrzení však neuvedl žádné věrohodné prameny.¹

Brzy se začaly proti tomuto tvrzení ozývat námitky. V. Ključevskij přišel s myšlenkou, že autorem textu by mohl být Michail nebo Pachomij, kteří sestavili okolo r. 1547 kánony věnované Petrovi a Fevronii.²

Na počátku dvacátého století V. F. Ržiga sestavil soupis variant tohoto textu, dále je rozdělil na jednotlivé redakce a popsal jejich charakteristické znaky. Poté rozbořem jednotlivých variant potvrdil hypotézu o Jermolajově autorství.

Jeden z nejzávažnějších důkazů této hypotézy podal sám autor povídky *O Petrovi a Fevronii* v záhlaví rukopisu z 16. st. ГБЛ, собр. МДА, фонд., № 224: "Повесть от жития

---

¹ Зимин, А. А.: Пересветов и его современники. Издательство Академии наук СССР, Москва 1958, с. 109. Dále jen jméno díla a stránka.

² Пересветов и его современники, с. 109

святых новых чюдотворец муромских, благовернаго и преподобнаго и достохвалнаго князя Петра, нареченнаго во иноческом чину Давида, и его супруги, благоверныя и преподобныя и достохвалныя княгини Февронии, нареченьныя во иноческом чину Еуфросинии. Творение господина смиреннаго мниха Иеразма."³ Tato varianta spolu s další, která je jednou z nejstarších dochovaných variant (v rukopisu собр. Хлудова, № 147Д), se nacházely mezi ostatními texty připisovanými Jermolaji-Erazmovi. Rozbor Jermolajových textů přinesl další zajímavé shody. Na jedné straně je možné v povídce najít autorova frekventovaná a zřejmě i oblíbená slovní spojení jako např. "руссийстєя земля" (srovnejme např. spojení v povídce "Се убо русистей земле..." se spojením v Pravitelnicí "Зде же в русийстей земле..." či v povídce О градѣ Муроме "...бѣше в росийстей земли...")⁴, na druhé straně se zde setkáváme se shodnými religiózními⁵ a politickými názory, zejména s kritikou bojarů a idealizací jednotné vlády.

Právě tyto argumenty se staly terčem kritiky zastánců protichůdné hypotézy. Jedním z hlavních kritiků byl M.O. Skripil. Při analýze textů první redakce došel k důležitému objevu. Poukázal na to, že existuje skupina textů první redakce s vlastními variantami, která se odlišuje od ostatních textů první redakce, a že varianta Мда, №224 se zmíněným autorstvím Jermolaje-Erazma je blízká této skupině. Podle Skripilova mínění je tato velmi různorodá skupina textů pocházejících z 16.st. velmi odlišná od předpokládaného původního autorského textu. Tato myšlenka mu sloužila pro potvrzení hypotézy, že text nebyl napsán v 16.st. a autorem nebyl Jermolaj-Erazmus.⁶

³ Дмитриева, Р.П.: История текста первой редакции Повести о Петре и Февронии. In: Повесть о Петре и Февронии. Наука, Ленинград 1979, с.50.

⁴ Клибанов, А. И.: Сборник сочинений Ермолая-Еразма. Труды отдела древнерусской литературы, т. XVI, Москва-Ленинград 1960, с. 185. Дále edici Труды отдела древнерусской литературы budeme uvádět ve formě ТОДРЛ.

⁵ Srov. religiózní myšlenky v Jermolajově díle Книга о Троице

⁶ Скрипиль, М. О.: Повесть о Петре и Февронии муромских и ее отношение к русской сказке. ТОДРЛ, т. VII, Москва-Ленинград 1949, с. 224. Дále uvádíme jen jméno autora s číslem stránky.

Při rekonstrukci autorského textu Skripil použil variantu Хлудова, 147Д, ze které odstranil části "предисловие" a "похвала", které podle něho v originále nebyly.

J. A. Javorskij založil svou kritiku Ržigových hypotéz na faktu, že ještě před kanonizací v r. 1547 existovala liturgie věnovaná oběma svatým.⁷ Na základě shodných prvků v povídce a liturgii usoudil, že povídka musela vzniknout již v patnáctém století, a autorství připisoval Pachomiji Serbovi. Později vědci⁸ vyvrátili jeho tvrzení a došli k závěru, že po kanonizaci byl starší liturgický text rozšířen o nové pasáže a byl tedy obsáhlejší než nám známé dochované verze. Autorem těchto úprav byl zřejmě mnich Michal. Existence liturgie před kanonizací spíše mluví ve prospěch rozvinuté ústní tradice než že by dokazovala vznik textu samotného.

D. S. Lichačev přirovnal styl povídky k uměleckým dílům období tzv. "Предвозрождения". Paralelu k zobrazení hlavní hrdinky Fevronie je podle jeho mínění možné najít v dílech Andreje Rubljova. Jedná se v první řadě o určitou podobnost v zachycení stavů klidu a tiché vyrovnanosti hrdinky, které asociují výjevy z Rubljevových ikon.⁹

Dovolujeme si nicméně poukázat na fakt, že v jeho posledních pracích a nových reedicích zařazuje povídku na základě pozdějších výzkumů do 16. století s Jermolajem jako autorem.

Posledním argumentem, uváděným zastánci vzniku povídky v 15. st., byla zřejmá paralela s dalšími literárními díly období "Предвозрождения", a to hlavně s povídkami *O Dmitriji Basargovi* a *O Drákulovi*. Povídky se shodují nejen v tématu (soupeření, kdo je moudřejší), ale i ve struktuře. Tato shoda

---

⁷ Пересветов и его современники, с. 116-120.

⁸ podrobněji parť. Зимин, А. А.: Ермолай-Еразм и Повесть о Петре и Февронии. ТОДРЛ, т. XIV, М.-Л. 1958, с. 229-233.

⁹ Lichačev, D. S.: Чловек в литературе Старé Руси. Odeon, Praha 1974, с. 100-103.

struktury textů by mohla být zapříčiněna folklórním původem pramenů, z nichž povídky vznikly.¹⁰

Další, kdo vnesl nové poznatky do problematiky, byla R.P.Dmitrijevodá.

V první řadě při analýze textů potvrdila Skripilovu hypotézu o existenci skupin textů První redakce s vlastními charakteristickými rysy. Přes různorodá specifika jednotlivých exemplářů nebo skupin textů je možné rozdělit texty První redakce do tří základních skupin.

První skupina, Chludovská varianta Хл, dostala jméno podle jedné z variant rukopisu publikovaného Skripilem. Druhá, МДА, byla pojmenována podle nám již známého exempláře uvádějícího Erazma jako autora povídky. Do poslední skupiny, Бп, byly zařazeny texty, jimž chybělo tzv. предисловие. Text povídky je ve všech variantách vcelku stejný, odlišnosti se projevují na úrovni jednotlivých slov nebo frází, které ale nemění smysl textu¹¹.

Analýzou jednotlivých textů těchto variant došla R.P.Dmitrijevodá k zajímavým poznatkům. Za prvé, texty varianty МДА vznikly v různou dobu přepisem Chludovské varianty různými autory. Tuto domněnku potvrzuje proces vzniku jednotlivých exemplářů. Varianta Бп je nejbližší folklórním kořenům povídky. Jsou v ní patrné rozdíly v syžetu, které nenajdeme v ostatních variantách. Tyto změny proběhly cíleně a týkají se především zobrazení postavy draka. Jeho popis je shodný s lidovými představami o ohnivém létajícím drakovi, jenž je schopen měnit podobu, létá a svádí osamělé ženy¹². Chludovská varianta je svým stylem a obsahem v určitém stupni blízká oběma variantám. Také se nám zachovalo nejvíce exemplářů této varianty, aniž by v nich proběhly nějaké významné změny, což svědčí o její oblibě v 16. století. Texty

---

¹⁰ Дмитриева, Р. П.: Повесть о Петре и Февронии. Наука, Ленинград 1979, с. 4.

¹¹ Дмитриева, Р. П.: История текста первой редакции Повести о Петре и Февронии. Наука, Ленинград 1979, с. 52. Dale jen История текста первой редакции a uvedené stránky.

¹² Скрипиль, с. 140-148.

této varianty je dále možné podle určitých rozdílů rozdělit na dvě skupiny. Velký význam pro rekonstrukci autorského textu mělo objevení sborníků, které vznikly v Soloveckém klášteře. Za autorský text R.P.Dmitrijevo¹³ považovala exemplář rukopisu соб. Соловецкое №287¹³. Rukopis obsahuje díla Jermolaje a je zřejmé, že výběr uspořádal sám autor a rukopis se spolu s textem povídky dostal v šestnáctém století do Soloveckého kláštera. Zde byla povídka opsána a později upravena a nakonec o století později znovu přepsána. Tato varianta textu se nerozšířila za hranice kláštera.

Druhý autorský text, pocházející z 60.let 16.st., se nachází v соб. Хлудова № 147Д¹⁴. Obsah samotného rukopisu je velmi pozoruhodný. Bylo do něho zařazeno několik textů (např. přepis cest Vasilije Pozňakova na východ v letech 1558-1561, korespondence Ivana Hrozného a patriarchy Joakima), jenž vznikly přibližně ve stejné době, kdy byl sestaven. Jermolajův text *Моление к царю*, který byl určen také Ivanovi Hroznému, se dochoval pouze v tomto spisu. Právě toto specifické složení rukopisu vedlo k domněnce, že některé z těchto textů mohou pocházet z carských archivů. Text povídky *O Petrovi a Fevronii* je až na nepatrné odchylky totožný s textem z Сол. № 826 a též byl zkopírován z Erazmova originálu, ovšem z jiného sborníku. Stejně jako v předchozím případě nedošlo k rozšíření a popularizaci textu.

Naopak, všeobecně přijímaný a přepisovaný byl text nacházející se v соб. Погодина № 892. Tato nepatrně upravená kopie originálu získala popularitu po kanonizaci v r. 1547. Všechny texty varianty Хл vznikly na jejím základě a taktéž se od ní odvozují texty varianty Бп.

1.2. Druhotné redakce

---

¹³ История текста первой редакции, с.78.

¹⁴ История текста первой редакции, с.76.

V průběhu 16. a 17. století byla povídka *O Petrovi a Fevronii* často přepisována a přepracována. Pro První redakci jsou charakteristické tři rysy: nekanoničnost stylu, blízkost k folklórním kořenům a dialogičnost. Ve všech pozdějších redakcích je možné vysledovat snahu o jejich změnu. V první řadě se všichni autoři pokoušeli v určité míře nahradit dialogy vyprávěním, což mělo za následek narušení syžetu. Další dva rysy byly rozvíjeny ve dvou směrech podle názorového smýšlení autora přepisujícího text, povídka byla přizpůsobena hagiografickému kánonu, a nebo v ní převládaly folklórní prvky. Příkladem maximálního zpracování těchto dvou protipólů je na jedné straně nejranější varianta Druhé redakce přepracovaná v hagiografickém kánonu a na straně druhé tzv. Muromská legenda, která má nejblíže k folklórní tvorbě. V redakcích ze 17.-18.st. kromě těchto tendencí můžeme najít nové prvky odrážející změny v kulturním prostředí.

1.2.1 Varianta První redakce МДА № 224

Tento text představuje první snahu o přepracování povídky. Změny v textu nebyly výrazné a měly sloužit zdůraznění hagiografického smyslu díla a posílit jeho politický podtext. Ačkoliv byly do textu umístěny velmi opatrně, narušily novelistickou kompozici povídky.

První zásah do textu osvětluje motivy boje Petra s drakem. Autor potrhл křesťanskou stránku tohoto skutku, Petr se řídí apoštolským příkázáním o bratrské lásce. Výsledek druhé změny vedl k zdůraznění Fevroniiny zázračné moci. Poslední změna byla provedena na konci třetí části povídky, kde je popisován návrat obou hrdinů zpátky do Muromu. Podle A.A.Zimina jedním z důvodů, proč byla povídka znovu přepsána, byla její antibojarská tendence, vyhovující náladě

doby Ivana Hrozného.¹⁵ Proto autora neuspokojilo krátké zakončení původního textu a rozšířil pasáž popisující jejich návrat: "...на свое отечество. И яко бысть близ града и присташа на пристанище ко берегу реки, глаголемыя Оки. Священици же вси и клирицы со кресты и со образы с честными, и весь народ з женами и со младенцы изидоша во стретение има, со слезами вопиаху, глаголюще: <Виждьте, господие наши, выждьте належашую беду нашу, яко мнози велможи хотяху да сами...>"¹⁶. Cílem vložené pasáže bylo zdůraznění politické myšlenky samoděržaví.

1.2.2. Druhá redakce

Nejranější opisy Druhé redakce povídky pocházejí ze 17.st. Původně převládal názor, že Druhá redakce nevznikla dříve než na počátku 17.st., ale nález verze napsané patriarchou Germogenem vnesl do problému nové světlo. Na základě faktu, že Germogen použil v devadesátých letech 16.st. text Druhé redakce jako doplňující materiál při práci na textu, byla vyslovena hypotéza, že Druhá redakce vznikla přibližně v druhé polovině 16.st.¹⁷

Výchozím textem pro Druhou redakci byla tzv. Muromská skupina varianty Бп. Ačkoli byl text celý přepracován, obsah byl touto změnou nedotčen. Je zajímavé, že text byl čten při bohoslužbách, o čemž svědčí přítomnost poznámek liturgického charakteru. Na způsobu zpracování textu je zjevná snaha přiblížit text hagiografické literatuře, čehož autor dosáhl za pomoci doplňujících informací a změn, které zdůrazňují hagiografické rysy postav. Příkladů můžeme v textu

---

¹⁵ Пересветов и его современники, с. 130-131.

¹⁶ Первая редакция. Вариант МДА. In: Дмитриева, Р. П.: Повесть о Петре и Февронии. Наука, Ленинград 1979, с. 248. Dale budou uvaděny jen názvy jednotlivých redakcí s čísly stránek.

¹⁷ Дмитриева, Р. П.: Вторичные редакции Повести о Петре и Февронии. In: Повесть о Петре и Февронии. Наука, Ленинград 1979, с.125. Dále v textu: Вторичные редакции с číslem stránek.

najít mnoho, např. ve scéně, kdy Petr prosí svého bratra, aby nevycházel ze své komnaty. Na rozdíl od První redakce k tomuto přání připojuje prosbu, aby se za něj bratr modlil. Na konci epizody se čtenář dozvídá, že Petrovi byl jeho úkol svěřen samotným Bohem a autor naznačuje další pokračování příběhu: "Понеже и брань его не быше с человеки, но с дияволом; тако подобаше и исцелену быти не от человека, но от божественныя силы по реченному словеси господню во святем Еуангелии, иже невозможна от человек, возможна суть от Бога."¹⁸ Jako další příklad tohoto postupu můžeme uvést autorův popis odchodu hrdinů jako pravověrných křesťanů, kteří jsou smířliví a věří, že jejich osud je v rukách božích.

Velmi frekventovaným jevem jsou poznámky vložené do textu a dokonce i dialogů, které konkretizují danou situaci, např. popis hlavní hrdinky, která je v rozpacích při příchodu Petrova sluhy. V První redakci se setkáme s popisem "сидящу в простоте"¹⁹, kdežto zde autor ještě k tomu dodává "безобразну и всея лепоты лишену"²⁰.

Jestliže srovnáme obě redakce, můžeme si všimnout protikladných přístupů ke stavbě textu. V autorském textu byly skutky a chování hrdinů vykresleny v konkrétních situacích. Naproti tomu Druhá redakce byla založena na vysvětlování pohnutek hrdinů a autor se je snažil čtenářům přiblížit za pomoci podrobného popisu jejich životních osudů. Přitom ale došlo k narušení osobité konstrukce textu.

V Druhé redakci najdeme i úpravy jiného rázu, týkající se hlavně vzájemných vztahů hrdinů. Drobnými změnami autor zdůraznil tradiční pojetí uctivého vztahu mladšího bratra k staršímu vládnoucímu bratrovi.

Osou povídky je vývoj vztahu Petra a Fevronie. Na začátku je hlavní postavou Petr, kterému je v druhé části

---

¹⁸ Вторая редакция, с. 254.

¹⁹ Авторский вариант, с. 214.

²⁰ Вторая редакция, с. 255.

přisouzena pasivní role a do popředí vystupuje hrdinka. V Druhé redakci se autor pokusil očistit postavu Petra, který se zachoval vůči Fevronii nečestně. V původní verzi vychází z konfliktu Fevronie jako morální vítěz, když odmítá Petrovy dary, které jí poslal namísto splnění slibu. V této verzi je za prvé kladen důraz na bolesti, jimiž Petr trpí a které ho nutí slíbit něco, co není pro něj dobré. Dále autor popisuje Petrovo dlouhé rozhodování, jak se dále zachovat. Když nakonec posílá Fevronii dary spolu s vysvětlením svého rozhodnutí, je to Fevronie, kdo z tohoto vychází negativně, jelikož mu vyčítá jeho chování. Pro zesílení tohoto efektu autor zdůraznil, že Fevronie se uvolila znovu Petra vyléčit, až když uvěřila tomu, že kníže svoje slovo splní.

Jak jsme mohli vidět, stylistické změny nebyly radikálního charakteru a napomáhaly redaktorově snaze o přiblížení textu hagiografickému stylu. Změny neměly vliv na syžet, ale text se ve výsledku stal obsírnějším.

1.2.3. Redakce Germogena

Jak už bylo výše řečeno jedna verze povídky je připisována patriarchovi Germogenovi.²¹ Na rozdíl od Druhé redakce autor použil jako základ variantu Xл a také samotný text Druhé redakce. Stejně jako v předchozích případech se Germogen snažil přizpůsobit text hagiografickému stylu za pomoci stylistických změn a rozšíření syžetu. Využil velké množství změn z Druhé redakce, ale vybral si pouze ty, jenž vyhovovaly jeho záměrům. Všechny příklady uvedené v rozboru textu Druhé redakce nebyly v jeho textu využity.

Novelistická struktura neutrpěla tolik jako v Druhé redakci. I když Germogen použil prvky této redakce a doplnil některé dialogy svými myšlenkami, snažil se zachovat jejich strukturu a délku.

Nejvíce se jeho zásahy projeví v "предисловии" a "похвале", v nichž nahradil Jermolajovy teoretické výklady o Boží trojici a nesmrtelnosti zamyšlením nad lidskou hříšností. Celkově se jeho zpracování vyznačuje velmi malou mírou zásahů do textu a modernizace.

1.2.4. Třetí redakce

Tuto redakci V.F.Ržiga zařadil do literárního kontextu počátku 18.století.²² Jeho hypotézu vyvrátil S.K.Rosoveckij²³ na základě porovnání povídky s dalším textem z rukopisu. Povídka a text *Повесть о женитбе Ивана Грозного на Марии Темрюковне* se shodovaly ve stylistických a lexikálních prostředcích a byly podle Rosoveckého napsány jedním autorem v rozmezí konce 17. a počátku 18. století. Oba texty zařadil k žánru historicko-fantastického vyprávění. Naposledy zmíněnou hypotézu kritizovala R.P.Dmitrijevo²⁴ a poukázala na fakt, že na rozdíl od povídky o ženitbě Ivana Hrozného povídka *О Петрови а Февронии* neobsahuje charakteristické rysy daného žánru, tedy vymyšlený syžet s reálnými historickými postavami. Došla k závěru, že v nové redakci se neobjevily žádné doplňující informace o historii Muromu, ať už reálné, nebo smyšlené, a že syžet legendy zůstal v jádru nezměněný s výjimkou nové postavy velmože Jevstratije.

Během úpravy textu došlo k určitým změnám narušujícím novelistickou strukturu, které byly způsobené tím, že se autor zaměřil na jiné momenty v příběhu než Jermolaj.

V první části originálu je zápletka postavena na pochybnostech a psychologickém konfliktu Petra zabíjejícího draka v podobě jeho bratra. Jeho psychologický rozpor je

---

²¹ Вторичные редакции, с. 182.

²² Ржига, В. Ф.: Повесть о Петре и Февронии в русской литературе конца XVIII в.. ТОДРЛ, т. XIII, Москва- Ленинград 1957, с. 431-436.

²³ Росовецкий, С. К.: Повесть о Петре и Февронии в литературном процессе. Вопросы русской литературы, 23, 1974, с. 49-54.

čtenáři sdělován prostřednictvím Petrových dialogů s ostatními postavami. Autor Třetí redakce kladl důraz na odlišnou stránku příběhu, na ideální vztah obou bratrů, kteří si neváhají jít na pomoc. Proto zkrátil centrální část popisující situaci, kdy se Petr snaží zjistit, koho vidí před sebou v podobě bratra. Na druhou stranu byl text rozšířen o motivy radosti obou bratrů po nálezu Agrikova meče či pocity Pavla reagujícího na bratrovo onemocnění.

Další narušení zápletky najdeme v druhé části, která je v originále založena na soupeření hlavních hrdinů, kdo z nich je chytřejší. Zde je Fevronie vykreslena jako vědma, která ví, že kníže je jí předurčený muž, a snaží se ho přesvědčit, že jejich osudy jsou vzájemně svázané.

Nejvíce změn proběhlo ve třetí části, popisující vyhnání hlavních hrdinů. V originále předchází jejich odchodu konflikt bojarů s Fevronií. Ve Třetí redakci Petr podporuje Fevronii ve sporu a aktivně zasahuje do děje. Díky tomuto posunu ztrácí epizoda s Fevroniiným zázrakem svůj kulminační charakter v průběhu sporu. Stejně jako v předchozí části věští Fevronie jejich budoucnost a dobrý konec.

Ve Třetí redakci se setkáváme s novým pojetím postavy Fevronie. Vedle častého popisu její duchovní krásy je zdůrazněna i její fyzická krása. Také výjevy z jejího života po svatbě jsou podány v novém světle. V závěrečné části autor vyzdvihuje motiv milujících se osob umírajících ve stejnou dobu.

Autor Třetí redakce se soustředil na zobrazení vztahů mezi hrdiny a tomu podřídil uspořádání textu. V povídce najdeme celou škálu vztahů, od bratrské lásky, přes vztah mezi Petrem a jeho velmožem, kterého si Petr váží a přijímá od něj rady, až ke vztahu mezi dvěma milujícími se bytostmi.²⁵

---

²⁴ Вторичные редакции, с. 136- 137.

²⁵ Svým stylem zobrazení lásky a vztahů náleží k podobným dílům 17.st. Podrobněji v Лихачев, Д. С.: Развитие русской литературы X.-XVII. вв. Эпохи и стили.

1.2.5. Muromská redakce

Vědci tuto redakci datují koncem 17. nebo počátkem 18. století a podle řady topografických odkazů se domnívají, že vznikla přímo v Muromu.²⁶ Na podporu své hypotézy uvádějí v první řadě autorovy změny, odpovídající reálné toponymii 17. století a které nejsou přítomny v ostatních redakcích. Další odlišností stvrzující tuto domněnku je odlišný název místa původu Fevronie. Ve všech ostatních si Petr přivezl Fevronii z Rjazaně, zde však Fevronie pochází z vesnice "Шиднем"/"Шидня" nacházející se nedaleko Muromu.²⁷

Muromská redakce se diametrálně odlišuje od redakcí předchozích. Přes některé změny v duchu hagiografické literatury se autor snažil přiblížit text folklórní tradici. Na základě podobnosti jednotlivých vět a frází, došla R.P.Dmitrijeová k názoru, že autor použil pro svoji práci text Druhé redakce, ale stylisticky se od něj odklonil.²⁸ Odlišnost se projevuje i na jazykové úrovni. V textu se setkáváme s velmi osobitým jazykem a slovními obraty hovorové řeči. Rozborem jazykové stránky R.P.Dmitrijeová též potvrdila hypotézu o původu, když v textu analyzovala početnou skupinu slov používaných dialekty v okolí Muromu.

Jak již bylo řečeno, cílem autora Třetí redakce bylo přiblížit text folklórní tradici. Na druhé straně se povídka svou strukturou shoduje s díly demokratické prózy, zvláště s těmi, která vznikla na základě folklórního prototypu.

Pojďme se nyní podívat na odlišnosti v jednotlivých částech. V první části se úspěšně bez větších zásahů do novelistické struktury povídky autorovi podařilo zesílit motiv Petrovy nerozhodnosti. Postava draka získala daleko více vlastností ze svého folklórního předobrazu. Stejně jako drak v

---

²⁶ Вторичные редакции, с. 140.

²⁷ Вторичные редакции, с. 142.

²⁸ Вторичные редакции, с. 142.

pohádkách se snaží Petra zmást, když mu např. tvrdí, že on je jeho pravým bratrem a jeho bratr Pavel je drak. Stejně jako v pohádkách se zde objevuje trojnásobné opakování. Než zabije draka, jde se Petr třikrát přesvědčit, kde se jeho bratr nachází. Srovnáme-li konec povídky: "И уби того проклятого змия и повеле его ис полаты изринути в ров глубокий"²⁹ s podobným pohádkovým koncem: "Взял туловище, рассек да и в море бросил, головы под калиновый мост спрятал..."³⁰, dojdeme k závěru, že se zde také projevuje do určité míry shoda.

V druhé části se objevily drobné změny týkající se vztahů mezi hlavními hrdiny. Autor zobrazuje Petrovo konání velmi negativně. Ještě než pod vlivem velkých bolestí slíbí splnit Fevroniinu podmínku, přemýšlí, jak by ji obešel: "Да примет она от мене злата довольно и серебра себе. А мне, князю, невозможно того сотворити-пояти крестьянска роду девицу себе в жену. То посмех буду всему граду."³¹ Naopak u postavy Fevronie je zdůrazněna její moudrost, což se projevuje i v její odpovědi: "Отнеси по-прежнему князю своему, яко будут ему надобны сии дары давати иному врачу от тоя же болезни".³²

Největší změny proběhly ve třetí části. Stejně jako v Třetí redakci byl zdůrazněn šťastný osud Fevronie. Za klíčový moment, kdy se mění její postavení ve sporu s bojary, můžeme považovat epizodu s chlebovými drobty. Po tomto činu jí Petr zcela důvěřuje a podporuje ji. Do složité situace se naopak dostali obyvatelé Muromu, jelikož na Fevroniině straně nestojí jen kníže Petr, ale i andělé, kteří se zjevují ve městě a dožadují se návratu hlavních hrdinů. Povídka vrcholí ve chvíli, kdy obyvatelé přicházejí a prosí o jejich návrat. Autor na jednání hlavních hrdinů ukazuje nejenom jejich lásku, ale i vzájemnou

---

²⁹ Муромская редакция, с. 306.

³⁰ Афанасьев, А. Н.: Народные русские сказки А. Н. Афанасьева. т. I, Москва 1957, с. 270.

³¹ Муромская редакция, с. 308.

³² Муромская редакция, с. 310.

úctu. Petr odmítá vyplnit prosbu, dokud s tím nebude souhlasit Fevronie a ta bude souhlasit jen tehdy, když to bude Petrovo přání. Celá tato část se nese v pohádkovém duchu.

1.2.6. Čtvrtá redakce

Poslední redakce vznikla v posledním desetiletí 18.st. přepracováním textu Druhé redakce. Tento text má světštější charakter v porovnání s ostatními redakcemi (odstranění předmluvy a závěru) a odrazily se v něm demokratické nálady konce 18.st.³³ Autor provedl několik změn a doplnění.

První část povídky začíná epizodou nálezu Agrikova meče a je tedy vypuštěna celá předchozí část popisující příčinu Petrova boje s drakem. Dále se text shoduje s Druhou redakcí, až na malou úpravu, kdy se Petr ptá sluhy, kde je jeho bratr a ten mu odpovídá: "В полате судебной людей судит."³⁴

Na konci druhé části byl text doplněn o popis Fevroniiných skutků, v nichž byla zdůrazněna její pomoc bližním a soucítění s nimi: "...Феврония же своима рукама странных поила и кормила и покоила, нагих одевала, болных призирала, в темницах сидящих посещала и от темниц свободжала, все благое и доброе содевала, и сироты и вдовы питала..."³⁵

Na začátku třetí části byly provedeny dvě změny. V textu Druhé redakce je Petr nazván "един самодержец граду Муром"³⁶, což se shoduje i s autorským textem a odráží historickou situaci této doby. Ve Čtvrté redakci je Petrovo nástupnictví podáno jinou formou: "... един приял княжество и отчину и град Муром..."³⁷ Další změnu provedl autor v popisu vztahu bojarů a Fevronie, kdy byl zdůrazněn její původ.

³³ Ржига, В. Ф.: Повесть о Петре и Февронии в русской литературе конца XVIII в. ТОДРЛ, т. XIII, Москва - Ленинград 1957, с. 430.

³⁴ Четвертая редакция, с. 317.

³⁵ Четвертая редакция, с. 320.

³⁶ Вторая редакция, с. 258.

Na rozdíl od formulace Druhé redakce "бысть не от болярска рода"³⁸ se setkáme ve Čtvrté redakci s jiným popisem "от крестьянскаго рода"³⁹. Podobná formulace se v textu nachází ještě jednou.

Epizoda s chlebovými drobty má odlišné zakončení od ostatních verzí, v němž se Petr omlouvá Fevronii za své chování.

Poslední změna se nachází v závěru třetí části. Nejen bojaři a velmožové, ale i "градские люди" přicházejí za hrdiny a prosí je, aby se vrátili. V.F.Ržiga tvrdí, že autor zde rozvádí myšlenku, že nejenom bojaři a velmoži, ale i ostatní lidé volí cara.⁴⁰ Popis nepokojů v nepřítomnosti legitimního vládce je také pozměněn oproti Druhé redakci a originálu. V původním popisu mezi sebou bojují bojaři o trůn a zde je zcela jiný průběh: "...мнози бояря и велможи от народа погибоша в междуусобной брани...".⁴¹ Ržiga vidí v těchto změnách reakci na dobové společenské události, např. vliv Pugačovova povstání, a rostoucí tendenci demokratizace literatury.⁴²

Ve čtvrté části zůstal popis společné smrti hrdinů beze změny, ale zcela chybí epizoda se snahou oddělit manžele po smrti a pohřbít je každého zvlášť.

1.3. Jermolaj-Erazmus

Bibliografické údaje, které máme k dispozici o tomto spisovateli, jsou velmi omezené a převážná většina pochází z jeho vlastních textů. Jermolaj-Erazmus byl spisovatel a publicista, jehož literární činnost spadá do rozmezí 40.-60.let 16.st. a za rozkvět jeho tvorby jsou považována padesátá léta.

---

³⁷ Четвертая редакция, с. 320

³⁸ Вторая редакция, с. 258.

³⁹ Четвертая редакция, с. 321.

⁴⁰ Ржиг, В. Ф.: Повесть о Петре и Февронии в русской литературе конца XVIII в. ТОДРЛ, т. XIII, М.-Л 1957, с. 435.

⁴¹ Вторая редакция, с. 323.

⁴² Ржиг, тамtéж, с. 435.

Ve čtyřicátých letech Jermolaj žil v Pskově. Na konci čtyřicátých a počátku padesátých let se objevil v Moskvě. V šedesátých letech vstupuje do mnišského řádu a dostává jméno Erasmus. První zmínku o Jermolaji máme z roku 1546, kdy napsal *Послание Кир-Софронию*. V tomto roce Pskov navštívil car Ivan Hrozný a Jermolaj se nejspíše při této příležitosti seznámil s Kir-Sofronijem.⁴³ Na jeho žádost mu Jermolaj posílá svou *Зрячую пасхалию*⁴⁴.

Po příjezdu do Moskvy zastává místo protopopa palácového chrámu. Jak se domnívá A.A.Zimin, Jermolaj byl velmi dobře znám mezi svými současníky, o čemž svědčí i existence jeho děl v dobových rukopisech.⁴⁵ V této době vzniká kroužek církevních spisovatelů, kteří pod vedením metropolity Makarie pracovali na cyklu legend o ruských svatých. Jermolaj napsal pro Makarije pravděpodobně tři díla. Ve svém díle *Моление к царю* říká: "благословением превеликаго всея России архиерея, Макария митрополита, составих три вещи от древних драги".⁴⁶ Vědci se nemohou shodnout, o kterých třech dílech hovoří. Bereme-li v úvahu jejich historický obsah, o kterém se Jermolaj zmiňuje, můžeme z jeho děl vybrat *Повесть о Петре и Февронии* a *Повесть о рязанском епископе Василии*, jež mají dva společné znaky. Za prvé obě témata jsou z ruské historie a za druhé obě povídky spojuje muromská tematika, která se objevila po roce 1547, kdy došlo ke kanonizaci muromských svatých. Proto se můžeme domnívat, že legendy s touto tematikou byly zpracovány na popud metropolity Makarije. Otázka třetího díla zůstává nadále sporná.⁴⁷

Doba, kdy vznikla tato díla, byla příznivá jak pro jeho literární činnost, tak i pro jeho profesní postup.

---

⁴³ Пересветов и его современники, с. 116.

⁴⁴ Словник книжников и книжности Древней Руси. Вып. 2, т. 1, Наука, Ленинград 1988, с. 220. Дále jen Словник а číslo stránky.

⁴⁵ Пересветов и его современники, с. 128.

⁴⁶ Словник, с. 221.

Bohužel neměla dlouhého trvání. Už ve svém díle *Моление к царю*, které je datováno do přelomu 40./50. let, si stěžuje na špatné vztahy s velmoži. Brzy ztratil přízeň i metropolity Makarie, jenž nebyl spokojen s muromskými legendami, takže povídku *О Петрови а Fevronii* vůbec nezařadil do vznikajícího sborníku *Великих Минеѣ Четвиух*. Druhá povídka se v podobě přepracované jiným autorem stala součástí legendy o knížeti Konstantinovi.

Jermolaj nebyl členem žádné skupiny, přestože se aktivně účastnil tehdejšího církevního a politického života a byl v kontaktu s jeho představiteli. Nelze jej jednoznačně přiřadit k žádnému tehdejšímu duchovnímu proudu. Ve svých dílech tíhne k idejím jak josefljanů, tak i něšťazatělů. V duchu josefljanské doktríny podporoval myšlenku silné a vládnoucí církve. Myšlenka o prioritě církevní vlády se spojovala, jako i u jiných josefljanských publicistů, s antibojarským postojem (např. v dílech *Повесть о Петре и Февронии* nebo *Поучение к своей душе*). Na druhé straně v jeho knihách najdeme kritiku hromadění majetku a to nejen velmoži (viz. *Слово и рассуждение о любви и правде*), ale také duchovenstvem (*Слово к верным*), což jej sbližovalo s myšlenkami něšťazatělů. Zcela se s nimi ovšem neztotožňuje.⁴⁸

Přibližně na začátku 60. let odchází do kláštera. Jedním z důvodů jeho odchodu bylo nejspíše i to, že upadl v nemilost. Tuto situaci můžeme spojit se změnou dvorského duchovenstva, která proběhla na konci 50.let.⁴⁹ Jako důkaz jeho odchodu slouží jeho mnišské jméno Erazmus, které se objevuje v některých jeho dílech. Ještě v šedesátých letech bylo jeho jméno známo, ale postupně se jeho díla začala přepisovat jako anonymní.

---

⁴⁷ Словник, с. 221.

⁴⁸ Пересветов и его современники, с. 131.

⁴⁹ Пересветов и его современники, с. 129.

Jeho díla se zachovala ve dvou autorských sbornících - první byl sestaven v padesátých letech a druhý v šedesátých letech, po odchodu do kláštera.

Nejvýznamnějším publicistickým dílem byl jeho traktát *Благохотящим царем правительница*, který vznikl asi v polovině šestnáctého století. Pojednával o jím navrhovaných sociálních reformách a byl věnován carovi. V dalších dílech (*Главы о увещании царем, аще хочещи и велмож, Поучение к своей душе, Слово о разсуждении любви и правде и о побеждении вражде и лже*) se věnuje tématům jako milosrdenství a křesťanská láska, které se současně prolínají, jak již bylo řečeno, s kritickým vztahem k velmožům a bojarům.

Jermolaj-Erazmus zastával celý život oficiální stanovisko církevní dogmatiky. Dlouhou dobu se věnoval tématu božské trojice. Výsledky své práce shrnul ve své knize věnované dané problematice *Книга о троице*. Ve svých dílech také kritizuje vystoupení heretiků proti oficiální církvi a pravoslavné dogmatice.

2. Povídka a bylinný epos

M.O.Skripil ve své analýze⁵⁰ povídky *O Petrovi a Fevronii* upozorňuje na fakt, že text obsahuje velké množství prvků shodných s bylinami, jež jsou zastoupeny v největší míře v první části povídky věnující se tématu drakobijství.

Syžet drakobijství je v bylinách velmi rozšířený, s drakem se postupně utkali například Michail Potyk, Dobryňa Nikitič, Aljoša Popovič a Ilja Muromec.

Postupně došlo k proměnám charakteru postavy draka. V bylině *Добрыня и змей* je drak ve své nejstarší podobě spojován s přírodními živly, převážně s ohněm, vodou, horami, deštěm a bouřkou: "Ветра нет, тучу нанесло,

Тучи нет, а только дождь дождит,
Дождя-то нет, искры сыпятся -
Летит змеище-Горынище,
О двенадцати змея о хоботах,
Хочет змия его с конем сожечь."⁵¹

Dále žije buď v řece, jenž může být navíc popisována jako ohnivá, nebo v horách.

V bylině o Aljošovi Popoviči jsou v charakteristice draka Tugarina na jedné straně zřetelně rozeznatelné rysy folklorní podoby draka, o čemž svědčí i jeho jméno. V některých variantách je zobrazován jako létající drak s papírovými křídly. V jiných variantách lze najít i další dračí atributy jako "из хайлища пламень пышет", hrozby typu "огнем спалить" či "живым проглотить"⁵². Na straně druhé se objevují rysy blízké popisu postavy "Идолища", jenž je vnímána jako lidský bojovník a nepřítel Kyjevské Rusi. Tugarinův obraz může být chápán jako přechod mezi drakem a

---

⁵⁰ Скрипиль, М. О.: Повесть о Петре и Февронии муромских и ее отношение к русской сказке. ТОДРЛ, т. VII, Москва-Ленинград 1949, 131-167. Dale uvádíme jen jméno autora a stranu.

⁵¹ Свод русского фольклора. т. I., С.-Петербург 2001, с.51.

"Идолищем"⁵³, je napůl mýtickou bytostí a napůl člověkem. Umí létat, při boji mění svoji podobu a většinou v této situaci vystupuje v lidské podobě a používá lidské zbraně. Jindy je vykreslen jako ohnivý jezdec, ale oheň chrlí jeho kůň.

Postava draka je v řadě bylin spojována s dalším charakterovým rysem, popisujícím ho jako únosce a svůdce žen. V bylině o Dobryňovi drak unáší oblíbenou příbuznou knížete Vladimíra a bohatýr je pověřen, aby draka porazil a zachránil unesenou dívku. V bylinách *Алеша Попович и Тугарин Змей* či *Илья Муромец и Идолище* je drakovým cílem samotná manželka knížete Vladimíra. Podle M.O. Skripila má velmi blízko k námi analyzované povídce právě bylina o Aljošovi Popovičovi. Děj se odehrává na knížecím dvoře, kde se jednoho dne objeví Tugarin. V jedné z verzí této byliny je zachyceno jeho ničemné chování:

"... Что во Киеве беда там случилася:
Покорился Киев Тугарину Змеевичу,
Поклонился Тугарину поганому.
Садился Тугарин оголовь стола,
Овладал он у Владимира Евпраксиею...
Опоганил он церкви православныя,
Осмердил девиц, молодых вдовиц..."⁵⁴

Kníže Vladimír není schopen reagovat na danou situaci a chová se jako by se nic nestalo. Aljoša, jenž přijde na hostinu ke knížeti, komentuje nové pořádky na jeho dvoře:

"Гой еси, ты, ласковый сударь Владимир князь!
Что у тебя за болван пришел,
Что за дурак неотесаной?
Нечестно у князя за столом сидит,
Ко княгине он, собака, руки в пазуху кладет,
Целует во уста сахарныя,

---

⁵² Путилов, Б. Н.: Русский и южнославянский героический эпос. Наука, Москва 1971, с. 54.

Dále uvádíme jméno autora a stranu.

⁵³ Путилов, с. 54.

⁵⁴ Скрипиль, с. 147.

Тебе, князю, насмехается..."⁵⁵

Hrdina vuprovokuje Tugarina k boji a jeho porážkou zachrání čest knížete a jeho ženy.

V některých verzích bylin drak zná svého budoucího protivníka, který ho nakonec přemůže jako v bylině *Алеша Попович и Тугарин Змей*:

"А-ха-ха, братцы, хо-хо, расхохонюшки!

Святы отцы писали, прописалися,

И волшебницы большие проволшилися,

Будто мне от Алешеньки и смерть принять.

А теперь Алеша во моих руках."⁵⁶

A nebo v bylině *Добрыня и Змей*:

"А стары люди пророчили,

Что быть Змею убитому

От молодца Добрынюшки Никитича,

А ныне Добрыня у меня сам в руках."⁵⁷

V povídce *O Petrovi a Fevronii* drak přesně určí nejenom svého přemohitele, ale také zbraň, s níž je možné jej porazit. Název zbraně má nejspíše také vztah k folklóru. Tvar jména má sice knižní podobu, ale je patrně odvozen od jména "Агрика", jenž může být spojován se jménem "Агрикан" z byliny *Илья и Сокольник*. Také v pohádce o Dobryňovi je zmíněno jméno Agrikana. Tato postava sbírá zbroj poražených nepřátel a když umírá, odkáže celou svou sbírku nejsilnějšímu z bohatýrů. Touto cestou se dostane k Dobryňovi, jenž s ní porazí Tugarina. Je tedy pravděpodobné, že v povídce je jméno Agrikán zaměněno Agrikou.⁵⁸

Porovnáme-li námi uvedenou charakteristiku postavy draka v bylinách, popisované jako létající ohnivá bytost, únosce a svůdce žen, a taktéž další prvky jako knížecí dvůr, na němž se

⁵⁵ Сборник Кириши Данилова. Изд. Академии наук СССР, Москва/Ленинград 1958, с. 131.

⁵⁶ Путилов, с. 58.

⁵⁷ Сборник Кириши Данилова. Изд. Академии наук СССР, Москва/Ленинград 1958, с. 236-237.

⁵⁸ Скрипиль, с. 161.

odehrává děj, hrdina bojující za čest svého knížete či podmínky drakovy smrti s první částí povídky, můžeme rozeznat shodné rysy. Avšak, vezmeme-li v úvahu i ostatní folklórní prameny, dovolíme si tvrdit, že i další folklórní památky obsahují tyto základní motivy, což nás vede k závěru, že byliny jsou pouze jedním z pramenů, jenž autor znal a zřejmě i použil ve svém díle.

3. Povídka a pohádka

V této části práce se budeme zabývat problematikou folklórních kořenů povídky. Pro účely této práce jsme zvolili metodu B. Kerbelite založenou na strukturně-sémantické analýze folklórních textů. Dříve než se budeme věnovat samotné analýze textu povídky, pokusíme se stručně nastínit teoretické základy a postupy námi zvolené metody.

3.1. *Elementární syžety*

B. Kerbelite založila svoji analýzu na vyhledávání určitých minimálních epizod tzv. elementárních syžetů, které jsou základními jednotkami textu a vyznačují se vlastnostmi jako je syžetovost, logická uzavřenost a určitá míra autonomnosti. Na druhé straně je můžeme zařadit do skupin podle obecných společných příznaků. Pod pojmem elementární syžet rozumíme popis změny situace, ve které se daný hrdina nachází. Tyto jednoduché syžety mohou na jedné straně vytvářet různorodé kombinace, ale mohou také za určitých podmínek fungovat samostatně. V takovém případě děj popisuje střet dvou postav a dosažení určitého cíle hrdinou. Výsledek tohoto střetu mění nebo zachovává výchozí situaci příběhu. Většina pohádek má složitě strukturovaný příběh, a tak během vývoje příběhu došlo k různým způsobům kombinace elementárních syžetů od nejjednodušší možnosti spojování dvou po sobě následujících syžetů přes vzájemně se křížící syžety až třeba ke kombinaci dvou syžetů, kdy je jeden z nich součástí druhého a nějakým způsobem ovlivňuje děj. Vedle prostých elementárních syžetů (obsah pohádky je shodný s element. syžetem) rozlišujeme složené syžety spojující v sobě "обрамление"⁵⁹ s jedním nebo několika syžety.

---

⁵⁹ "Обрамление" je pojem pro situaci, kdy jedna postava zadá určitou podmínku jiné postavě a ta v důsledku dané podmínky se střetne s další postavou. Všechny termíny použité v teoretickém

3. 2. První stupeň sémantické interpretace

Během analýzy text prochází několika stupni interpretace. Při prvním stupni sémantické interpretace nás zajímají určité aspekty, kterými se před touto samotnou dílčí analýzou budeme podrobněji věnovat.

3.2.1. Role postav

Na prvním sémantickém stupni jsou v první řadě konkrétní osoby zaměněny abstraktními vlastnostmi, popisujícími jednotlivé příznaky postav a jejich vzájemné vztahy. Klasifikace postav je založena na roli postavy v konfliktu. Postavu, směřující aktivně vědomě či nevědomě k určitému cíli, nazýváme hrdinou. A právě osudy hrdiny stojí v centru našeho zájmu. Jako protihráč hrdiny vystupuje antipod. Mezi těmito dvěma póly se nacházejí další postavy, jež jsou s jednou nebo s oběma stranami v určité vztahu a na základě tohoto vztahu je dělíme na blízké hrdinovi a blízké antipodovi. Poslední skupinou, nemající žádné vztahy k hlavním hrdinům, jsou tzv. neutrální postavy. Je pro ně charakteristické, že se často nečekaně objevují na scéně a mohou splnit přání kterékoli straně.

Dále jsou jednotlivé postavy klasifikovány z několika hledisek založených na vzájemných vztazích. Průběh příběhu ovlivňuje několik faktorů, které jsou společné všem postavám. V první řadě nás zajímají vzájemné vztahy postav s hrdinou. Všíáme si dvou aspektů - příslušnosti k rodu/rodině a teritoriální určení vůči hrdinovi. U hrdiny má tato vlastnost podobu postoje ke skupině, tj. jestli je členem skupiny lidí

---

výkladu byly převzaty z přednášky B.Kerbelite "Strukturně-sémantická analýza pohádky" uskutečněné v Lingvistickém ústavu dne 7. 3. 2005 a z publikace Кербелите, Б.: Историческое развитие структур и семантики сказок. "Вара", Вильнюс 1991. Dále budeme uvádět jméno autorky a příslušnou stranu.

(rodiny/rodu) a hájí její zájmy či vystupuje-li v příběhu jako jednotlivec se svými osobními zájmy. Vztah mezi hrdinou a antipodem je ovlivněn faktem, je-li před jejich vzájemným střetem antipod vlastníkem objektu, který hrdina chce, či zda se sám snaží získat předmět v hrdinově vlastnictví. Za druhé se klasifikace zaměřuje na schopnosti jednotlivých postav, např. ovládají-li magické umění, jsou-li fyzicky zdatní či mohou-li se rychle přemísťovat z místa na místo. Za třetí jsou postavy děleny podle jejich statusu, jejich postavení ve skupině - mají-li rovnocenná práva jako ostatní, jsou-li staršími či mladšími členy skupiny a jejich majetkový stav. Posledním ukazatelem ovlivňujícím činy všech postav je jejich skutečná podoba. Rozlišujeme následující typy - člověk, mýtická postava nebo přírodní síla, zvíře, rostlina a předmět. Neutrální postavy dělíme pouze podle tří aspektů - stav, ve kterém se nacházejí při setkání s hrdinou či antipodem, jejich možnosti a podoba.

Mimo postav nás v textu zajímají předměty, které dělíme na předměty, které se staly příčinou střetu hrdinů (защищаемые или искомые объекты), předměty mající vliv na protivníka (объекты-средства) a předměty odkazující na místo střetu hrdinů (объекты-местоположения).

Dále je vyčleněna počáteční situace a situace popisující změny situací, ve kterých se hrdina nachází. Nakonec je podle výsledku dosaženého hrdinou analyzován hrdinův cíl, skupina a podskupina elementárního syžetu. V následujících kapitolách se budeme detailněji věnovat jednotlivým prvkům.

3.2.2. Počáteční a výsledné situace

Počáteční a výsledné situace B.Kerbelite charakterizovala ve své knize následovně: "Роль начальных и конечных ситуаций (результатов) ясна: в них фиксируются

состояния героя до столкновения и после него. Они обязательны..."⁶⁰

Na základě folklórního materiálu badatelka rozlišila několik typů počátečních situací. První z nich "*Hrdina vlastní objekt/ Герой обладает объектом*" popisuje situaci, kdy se hrdina před střetem buď nachází na bezpečném místě, je svobodný ve svých činech či vlastní nějaký předmět. Tato situace může vyústit dvěma způsoby. Za prvé se setkáváme s úspěšným či neúspěšným pokusem antipoda získat hrdinův předmět nebo samotného hrdinu, za druhé může dojít k osvobození závislého antipoda. Obě situace znamenají pro hrdinu nebezpečí, na které musí nějakým způsobem reagovat.

Situace popisující možnost ovlivnění hrdiny či jeho přítomnost na nebezpečném místě nebo v blízkosti nepřátelského antipoda a tím naznačující počátek nebezpečí, lze zařadit k typu "*Hrdinovi hrozí ztráta objektu/ Герой под угрозой потери объекта*".

Do počáteční situace typu "*Hrdina potřebuje objekt/ Герой нуждается в объекте*" můžeme zahrnout situace, v nichž se hrdina snaží osvobodit z vlivu antipoda či získat stejná práva. Dále sem můžeme zařadit situace zobrazující ztrátu hrdinových schopností, podoby či ztrátu člena rodu. Také sem patří situace, ve kterých hrdina zjišťuje, že jeho schopnosti jsou nedostatečné nebo neutrální, což následně může vést k jeho pokusu vrátit nějaký předmět nebo získat určitou výhodu. Součástí této skupiny jsou také situace nazvané "*Hrdina/druhá osoba potřebuje objekt/ Герой/другой персонаж нуждается в объекте*" a odlišující se od výše uvedených tím, že hrdina získává od antipoda předmět a vrací ho svému příbuznému nebo neutrální postavě. Může se také jednat o dříve ztracený předmět, jenž hrdina vrací jeho majiteli.

Pod pojmem výsledné situace chápeme výsledky hrdinových činů a je možné je analogicky odvodit z počátečních

---

⁶⁰ Кербелите, с. 65.

situací. V případě, že se hrdinovi podaří vyhnout kontaktu s antipodem, zachránit si život, své schopnosti nebo podobu a přitom neuškodí svému nepříteli, kterého ale později buď zbaví jeho schopností nebo života, aby ochránil život svůj nebo někoho blízkého, je tato výsledná situace zařazena do skupiny nazvané "*Hrdina si uchovává objekt/ Герой сохраняет объект*".

Konečná situace "*Hrdina vrací/dostává objekt/ Герой возвращает/получает объект*" zobrazuje získání nějaké výhody či svobody hrdinou pro sebe či blízkého člověka.

Skupina "*Hrdina odebírá objekt antipodovi/cizí objekt jiné osobě/ Герой отнимает объект у антипода/чужой объект у другого персонажа*" popisuje takové případy, kdy se antipod stane závislým na hrdinovi, či situace, v nichž prostřednictvím hrdinova zásahu dojde ke změně antipodovy podoby, většinou do podoby lidské. Velmi často je výsledkem uvedených hrdinových činů změna podoby další, předtím zakleté postavy.

Tyto tři výsledné situace mají své protikladné záporné varianty - "*Hrdina ztrácí objekt/ Герой теряет объект*", "*Hrdina nevrací/nezískává objekt/ Герой не возвращает/не получает объекта*" a "*Hrdina vrací objekt antipodovi/dává cizí objekt další osobě/ Герой возвращает объект злонамеренному антиподу/дает чужой объект другому персонажу*".

3.2.3. Akce a situace v elementárních syžetech

Kromě výše zmíněných situací rozlišujeme v elementárních syžetech další prvky. V první řadě je pro nás důležitá hlavní akce hrdiny podmiňující existenci samotného element. syžetu. Tato akce zobrazuje změnu, jež nejpodstatněji ovlivnila osud hlavního hrdiny, vedle těchto vlastností také spojuje ostatní prvky v jeden celek.

Za druhé, součástí element. syžetu mohou být dvě fakultativní akce - objasňující a motivující. V objasňujících

akcích se čtenář dozvídá o hrdinou získané informaci či prostředku, pomáhajících mu ve střetu s antipodem. V motivujících akcích hrdina získává radu, jak se zachovat v určité pro něj nebezpečné situaci. Najdeme i takové případy, kdy je hrdina naváděn k nesprávnému kroku. Opět i u těchto akcí existují jejich negativní varianty.

Jako poslední typ svého systému B.Kerbelite uvádí vstupní akce, doplňující počáteční situace. První varianta zobrazuje situaci, kdy hrdina dostává od další postavy určitý příkaz. Ze sémantického hlediska najdeme příbuzné rysy s předchozí motivující akcí, ale podstatný rys je u nich odlišný. V motivujících akcích je pouze na hrdinovi, zda poslechne radu, pobídku či zákaz a následně po vyslyšení rady vykoná konkrétní čin. Naproti tomu v této akci hrdina musí splnit daný příkaz. Velmi často se setkáme s případem, že příkazu ještě předchází pobídka, jenž je využita jako zesilující prostředek. Při plnění příkazu není výsledkem konkrétní čin, ale hrdinovi je pouze oznámena určitá sféra činnosti.

Druhá varianta odráží složité společenské či rodinné vztahy. V těchto případech třetí osoba plní antipodův příkaz, jenž ovlivní budoucí život hrdiny. Vstupní akce se mohou stát součástí "обрамления".

Shrňme-li předchozí základní informace, získáme přehlednou klasifikaci strukturních elementů jednoduchých a složených elementárních syžetů (viz. tab. 1).

3.2.4. *Typy elementárních syžetů*

Na základě analyzovaného cíle hrdiny je možné určit pět skupin element. syžetů, jež jsou dále rozděleny na další podskupiny. Pro první, druhou a třetí skupinu je charakteristické, že jejich výsledné situace tvoří páry - vedle pozitivních výsledků existují jejich negativní analogie. Toto dělení je založené na správnosti či nesprávnosti hrdinova chování v určité situaci.

Pojďme se nyní podívat na jednotlivé typy elementárních syžetů a jejich charakteristických rysů (podrobně viz. tabulka č.2.). Do první skupiny řadíme element. syžety, popisující hrdinovu snahu osvobodit se od cizí síly, nebo jeho snahu získat nějakou výhodu (mít sílu, nezranitelnost, vědět více než normální lidé), za jejíž pomoci je schopen porazit svého nepřítele.

Druhá skupina vypráví o zisku potravy, ohně, živé vody, nebo jiných prostředků hrdinou, nezbytných nejen pro něj samotného, ale i pro všechny příslušníky jeho rodu. Do této skupiny patří syžety, v nichž se hrdina vydává na cesty, aby získal předměty, přinášející určité výhody, např. předměty, přepravující osoby na jiná místa (sedmimílové boty, kouzelný kůň), ideální obydlí (vajíčko s palácem), a nebo bohatství (peníze či kouzelné předměty poskytující peníze).

V elementárních syžetech třetí skupiny prochází hrdina zkouškou zadanou většinou starším příslušníkem vlastního rodu nebo osobou s vyšším společenským statusem vystupující jako hrdinův antipod. Často je zdůrazněna hrdinova závislost na antipodovi, ztráta jeho statusu a vysoký status antipoda. Splnili hrdina zadaný úkol, může se buď vrátit ke své rodině, nebo zůstat na území protivníka s určitými právy. V opačném případě hrdinovi hrozí smrt nebo vyhnání od rodiny.

Do další skupiny jsou zařazeny syžety pojednávající o způsobech, jak získat nevěstu či ženicha. Výběr partnera odpovídá ideálním představám o budoucím partnerovi hrdiny nebo jeho rodu. Postava, jež si vybírá partnera, vymýšlí podmínky a zadává je svému potencionálnímu partnerovi. Na základě výsledků zkoušky dělíme dále tuto skupinu na dvě podskupiny - úspěšná a neúspěšná svatba.

V poslední skupině se sdružují syžety popisující rodinné konflikty, rozpad rodiny a její opětovné spojení, snahu odstranit z rodiny členy, kteří jí škodí.

Na základě systematického výzkumu B.Kerbelite vytvořila přehlednou klasifikaci elementárních syžetů, založenou na tezi, že v hlavní hrdinově akci je zakódován primární sémantický význam. Podle hlavních akcí hrdiny byly pojmenovány jednotlivé element. syžety. Vedle hlavní akce jsou v klasifikaci uvedeny "обрамления", "акции воздействия", počáteční a výsledné situace.

V klasifikaci jsou skupiny hierarchicky uspořádány za pomoci číselného indexu, např. první element. syžet první části povídky má číselný index 1.1.2.12., což označuje, že analyzovaný element. syžet náleží do první skupiny (Стремление к свободе от чужих или к господству над ними), první podskupiny (Правильное поведение), druhé skupiny typů (Герой получает преимущество/ получает объект) a dvanáctého typu element. syžetu (Герой следит за антиподом, когда тот пользуется свободой действий).

Nyní budeme demonstrovat na první části analyzované povídky *O Petrovi a Fevronii* analýzu prvního sémantického stupně. Tato část povídky se skládá ze čtyř element. syžetů, které nejdříve popíšeme na konkrétní textové úrovni:

1. K ženě knížete létá drak. Drak se proměňuje do podoby jejího muže. Kněžna o tom řekne manželovi. Ten však neví, jak proti drakovi zasáhnout. Řekne ženě, aby se draka zeptala na způsob, jak ho zabít. Ona poslechne a drak jí prozradí, že ho může zabít pouze osoba, která se jmenuje Petr a která má Agrikův meč. Kněžna sdělí tuto zprávu svému muži.

2. Kniže řekne o svých problémech bratrovi Petrovi, jenž souhlasí, že draka zabije, ale nemá žádné informace o místě, kde se nachází meč. Při modlitbě v chrámu se objeví chlapec a zeptá se ho, jestli chce ukázat meč. Zavede ho k oltářní stěně, kde je meč schován .

3. Petr jde ke své snaše a tam vidí svého bratra. Není si jistý, jestli je to opravdu jeho bratr, a tak se zeptá sluhy, kde je kniže. Ten mu odpoví, že je ve své komnatě. Petr se jde pro

jistotu ještě přesvědčit. Vrátil se zpátky a pustil se do boje s drakem a nakonec ho zabíjí.

4. Při boji se potřísní drakovou krví, následkem čehož onemocní.

Analýza prvního stupně jednotlivých syžetů je následující:

První element. syžet:

I. **Počáteční situace** - Hrdina (členové rodu, s normálními možnostmi, neutrálního statusu, lidé) je ohrožován antipodem (vlastníci objekt, cizí, s velkými možnostmi, neutrálního statusu, mýtická postava).

II. **Motivující akce** - Hrdinovi je doporučeno, aby se zeptal antipoda, jak je možné ho usmrtit.

III. **Akce hrdiny** - Hrdina se zeptá antipoda na způsob jeho zničení. Antipod mu prozradí, že existuje konkrétní člověk a konkrétní prostředek likvidace, který je pro něj smrtelný.

IV. **Výsledná situace** - Hrdina získává od antipoda informace o způsobu jeho zničení.

Jak jsme řekli výše, podle výsledku určíme cíl hrdiny, třídu a podtřídu elementárního syžetu. Tento syžet zařadíme do první skupiny Стремление к свободе от чужих или к господству над ними, do podtřídy Правильное поведение - Герой получает преимущество/ объект (skupina 1.1.2.).

Druhý element. syžet:

I. **Počáteční akce** - blízký hrdiny (člen rodu, s neutrálními možnostmi, vysokého statusu, člověk) se nachází v nebezpečné blízkosti antipoda (vlastníci objekt, cizí, s velkými možnostmi, neutrálního statusu, mýtická postava).

II. **Motivující akce** - Hrdina (člen rodu, vládnoucí velkými možnostmi, neutrálního statusu, člověk) získává informaci od blízkého hrdiny, že existuje předmět likvidace, s kterým může porazit antipoda.

III. **Akce hrdiny** - Hrdina při modlitbách nepřímo informuje o nutnosti získat objekt likvidace (magický meč). Za hrdinou

přichází neutrální postava (neutrální stav, normální možnosti, člověk) a ukáže mu hledaný předmět.

IV. Výsledná situace - hrdina získává předmět likvidace.

Typ element. syžetu - Стремление к свободе от чужих или к господству над ними, Правильное поведение- Герой получает преимущество/ объект (1.1.2.)

Třetí element. syžet:

I. Počáteční situace - Blízký hrdiny (člen rodu, s normálními možnostmi, vysokého statusu, člověk) se nachází v nebezpečné blízkosti antipoda. Hrdina (člen rodu, s velkými možnostmi, neutrálního statusu, člověk) k němu přichází a vidí antipoda v podobě jemu blízké osoby (člen rodu, s neutrálními možnostmi, vysokého statusu, člověk). Není si jist identitou přítomné osoby.

II. Motivující akce - u neutrální osoby (v neutrálním stavu, s neutrálními možnostmi, člověk) získává informaci, kde se nachází blízký hrdiny. Jde se přesvědčit o pravdivosti informace.

III. Akce hrdiny - hrdina se vrací a bojuje s antipodem za pomoci prostředku likvidace.

IV. Výsledná situace - Hrdina poráží antipoda a likviduje nebezpečí.

Typ element. syžetu - Стремление к свободе от чужих или к господству над ними, Правильное поведение - Герой сохраняет /возвращает свободу (1.1.1.)

Čtvrtý element. syžet:

I. Počáteční situace- Hrdina (člen rodu, s velkými možnostmi, neutrálního statusu, člověk) bojuje s antipodem (vlastníci objekt, cizí, s velkými možnostmi, neutrálního statusu, mýtická bytost).

II. Akce hrdiny- při boji se hrdina kontaktuje s částí antipoda-krví.

III. Výsledná situace- hrdina z tohoto kontaktu onemocní.

Typ element. syžetu - Стремление к свободе от чужих или к господству над ними, Неправильное поведение- Герой теряет свободу /не возвращает свободы (1.2.1.)

3.3. Druhý stupeň sémantické interpretace

Na druhém stupni interpretace dochází k zobecnění - vypouští se příznaky postav a jednotlivé akce a situace jsou vyjádřeny za pomoci jedné formulace. Počet formulací odpovídá počtu změn situací, ve kterých se hrdina nachází.

První element. syžet:

- I. Počáteční situace** - Hrdina je ohrožován antipodem.
- II. Motivující akce** - Hrdinovi je doporučeno, aby se zeptal antipoda na možnost jeho usmrcení a on poslechne.
- III. Akce hrdiny** - Hrdina vyprovokuje antipoda a ten mu sdělí požadovanou informaci.
- IV. Výsledná situace** - Hrdina získává informaci.

Druhý element. syžet:

- I. Počáteční situace** - Blízký hrdiny je ohrožován antipodem.
- II. Motivující akce** - Blízký hrdiny předá hrdinovi informaci, že je možné za určitých podmínek antipoda zabít.
- III. Akce hrdiny** - Neutrální postava ukáže hrdinovi místo, kde se nachází prostředek likvidace.
- IV. Výsledná situace** - Hrdina získává prostředek likvidace.

Třetí element. syžet:

- I. Počáteční situace** - Blízký hrdiny je ohrožován antipodem.
- II. Motivující akce** - Neutrální hrdina předá hrdinovi informaci, kde se nachází postava blízká hrdinovi, jejíž podobu používá antipod.
- III. Akce hrdiny** - Hrdina bojuje s antipodem za pomoci prostředku likvidace.
- IV. Výsledná situace** - Hrdina poráží antipoda.

Čtvrtý element. syžet:

- I. Počáteční situace** - Hrdina bojuje s antipodem.

II. Akce hrdiny - Hrdina se nevyvaruje kontaktu s částí těla antipoda.

III. Výsledná situace - Hrdina onemocní.

3.4. Třetí stupeň sémantické interpretace

Na třetí úrovni probíhá další abstrakce jednotlivých akcí a situací, přestává nás zajímat, za jakých okolností jednotlivé situace vznikly. Analýza je zaměřena pouze na změny situací, v nichž se nachází hrdina, jím způsobené výsledky a reakce antipoda na hrdinovu činnost. V důsledku toho jsou z analýzy odstraněny všechny druhotné postavy, jako jsou blízcí obou protagonistů a neutrální postavy.

První element. syžet:

I. Hrdina je ovládán antipodem. / Герой нуждается в объекте.

II. Hrdina je ponoukán, aby zjistil od antipoda prostředek jeho zničení. / Героя побуждают совершить действие X.

III. Hrdina provokuje antipoda k vyzrazení jemu potřebné informace. / Герой следит за антиподом, когда тот пользуется свободой действий-г. получает информацию.

IV. Hrdina získává informaci. / Герой получает информацию.

Druhý element. syžet:

I. Hrdina se nachází v blízkosti antipoda. / Герой под угрозой потери объекта.

II. Hrdina získává informaci. / Герой получает информацию.

III. Hrdina poukazuje na svou situaci - získává výhodu. / Герой демонстрирует свое тяжелое состояние-г. получает преимущество.

IV. Hrdina získává prostředek likvidace / Герой получает объект.

Třetí elementární syžet:

I. Hrdina se nachází v blízkosti antipoda. / Герой под угрозой потери объекта.

II. Hrdina získává informaci. / Герой получает информацию.

III. Hrdina při použití neobvyklého prostředku vítězí nad antipodem. /Герой превосходит антипода силой в бою-г. делает антипода неопасным.

IV. Hrdina zabíjí antipoda. /Герой возвращает/получает объект.

Čtvrtý element. syžet:

I. Hrdina se nachází v blízkosti antipoda. /Г. под угрозой потери объекта.

II. Hrdina přichází do styku s antipodem. /Г. контактируется с опасным персонажем или объектом-г. теряет дееспособnost

III. Hrdina onemocní. /Г. теряет объект.

3.5. Složené elementární syžety

3.5.1. Strukturní vztahy elementárních syžetů

Struktura pohádkových syžetů představuje soubor vzájemných vztahů elementárních syžetů a vztah jednotlivých syžetů k celku. Element. syžety jsou mezi sebou spojeny logickými, asociativními a mechanickými vztahy a na jejich základě rozlišujeme několik typů spojení. Ke spojení prvního typu patří takové vztahy, ve kterých výsledek předcházejícího syžetu zapříčiňuje připojení následujícího syžetu končícího určitým výsledkem. Toto spojení je založeno na silném logickém vztahu a bylo nazváno jako příčině-důsledkové (причинно-следственная связь).

Spojení druhého typu, motivující (мотивирующая связь), vzniká, když výsledek předchozího syžetu vyvolává hlavní akci následujícího syžetu.

Spojení třetího typu, objasňující spojení (пояснительная связь), popisuje vztah, v němž výsledek předcházejícího syžetu způsobí počáteční situaci následujícího syžetu.

Čtvrtý typ byl nazván asociativním vztahem (ассоциативная связь) a pátý mechanickým spojením (механическая связь). V případě, že je jeden syžet součástí

druhého, mluvíme o šestém typu tzv. детализация. Spojení opakujících se syžetů zařadíme do sedmého typu.

Ve složených strukturách element. syžetů vyčleňujeme hlavní element. syžet, jenž se vyznačuje několika charakteristickými rysy. Za prvé není možné ho vypustit z textu bez narušení struktury a za druhé přímo či nepřímo ovlivňuje výběr ostatních syžetů. Ve složených strukturách vzniklých spojením několika samostatných textů se mohou nacházet dva i více hlavních element. syžetů.

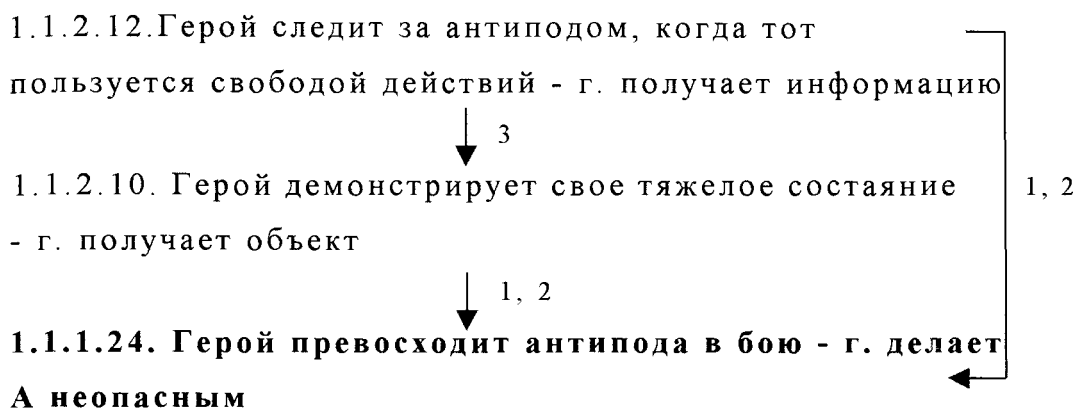
V složených strukturách existuje hierarchie typů spojení. Důležité jsou syžety, spojené s hlavním syžetem vztahem prvního typu, a nebo ty, jež jsou spojené mezi sebou spojením prvního typu, tvoří základ pohádkového syžetu. Na nižší úrovni stojí motivující a objasňující spojení. Za fakultativní prvky považujeme element. syžety se spojením šestého, jenž se stávají součástí jiných syžetů a vnášejí do nich určité doplňující informace. Jejich důležitost může vzrůst v případě spojení s prvním typem.

3.5.2. *Jednoduché struktury*

Jak bylo výše řečeno, v pohádkové struktuře jsou pro nás významné syžety spojené prvním typem vztahu. Ve struktuře syžetů rozlišujeme buď jednotlivé samostatné syžety, nebo páry vzájemně spojených syžetů. Tento fakt potvrzuje hypotézu, že pohádky byly na počátku tvořeny jedním syžetem nebo spojením dvou syžetů a postupně se jejich struktura stávala komplikovanější. Na základě těchto dvojic odvozujeme několik typů jednoduchých struktur (viz tab. č.3). Díky nim můžeme rozlišit míru archaičnosti konkrétního textu. Jestliže se v složité struktuře nachází několik jednoduchých struktur, mohou nám být nápomocny při hledání hlavního element. syžetu.⁶¹

Vraťme se nyní k námi analyzované první části povídky a podívejme se na vztahy mezi jednotlivými element. syžety:

X

1.2.1.8. Герой контактируется с опасным персонажем или объектом - г. теряет дееспособности

Hlavním syžetem v této struktuře je třetí syžet. Poslední, čtvrtý syžet, slouží jako spojnice mezi dalšími následujícími syžety.

3.6.1. Analýza povídky *O Petrovi a Fevronii*

Nyní se budeme věnovat samotné analýze povídky *O Petrovi a Fevronii*. První část jsme podrobně rozebrali v předchozí části naší práce a nyní se zaměříme na zbývající části povídky. Nejdříve pro větší přehlednost uvádíme popis povídky na konkrétní jazykové úrovni:

5. Petr získává informaci o možnosti, že by se mohl vyléčit.

Posílá svého sluhu najít lékaře.

6. Sluha přichází do domu, kde vidí dívku u stavu. Na jeho otázky mu odpovídá takovým způsobem, že jí sluha nerozumí a Fevronie mu musí své odpovědi vysvětlit. Sluha se jí zeptá na možnosti Petrova vyléčení. Ona mu řekne, ať přivede svého pána, že ho vyléčí. Sluha se vrací k Petrovi a vypravuje mu o její moudrosti.

7. Kníže přijíždí do míst, kde dívka žije. Fevronie mu slíbí, že ho vyléčí pod podmínkou, že si ji vezme za ženu. Petr souhlasí.

8. Fevronie mu dá lék, s nímž si má potřít postižená místa s výjimkou jednoho.

---

⁶¹ Кербелите, с. 138-147.

9. Hrdina chce důkaz, že je hrdinka opravdu moudrá, a proto posílá sluhu s kouskem lnu, aby mu z něj vyrobila oblečení za dobu, kdy se bude koupat.

10. Fevronie mu na oplátku posílá kousek dřeva, z něhož má Petr vyrobit stav, aby mohla utkat plátno na jeho oděv. Hrdina se ohradí, že je nemožné její úkol splnit. Ona mu dokazuje, že mu pouze zadala stejně obtížný úkol jako on předtím.

11. Hrdina po vyléčení nedodrží dané, ale pro něj nevýhodné slovo. Posílá dívce dary, ale ta je odmítá. Petr odjede domů a tam znovu onemocní.

12. Petr se vrací a znovu Fevronii slibuje, že si ji vezme za ženu.

13. Fevronie mu opět dá lék na jeho nemoc. Poté Petr dodrží svůj slib a pojme ji za manželku.

14. Po smrti svého bratra se Petr stává knížetem. Bojaři nechtějí, aby jim Fevronie vládla a pomlouvají ji u Petra.

15. Petr se chce přesvědčit, kolik je na jejich pomluvách pravdy. Na konci hostiny jím uspořádané sebere Fevronie ze stolu drobečky. Petr chce vidět, co má v rukách. Když je otevře, objeví v jejích dlaních kadidlo proměněné z drobečků.

16. Bojaři si nepřestávají stěžovat na Fevronii. Chtějí Petra za svého vládce, ale pod podmínkou, že opustí Fevronii a vezme si někoho vhodnějšího. Petr je pošle za Fevronií, ať sama rozhodne, co dál.

17. Uspořádají hostinu a řeknou Fevronii, že by chtěli, aby odešla od Petra. Ta souhlasí pouze pod podmínkou, že jí dají to, co má nejraději, což je Petr. Nakonec oba, Petr i Fevronie, odcházejí.

18. Na lodi jeden muž touží po Fevronii. Ona mu přikáže, aby ochutnal vodu z obou stran loďky a řekl jí, která je sladší. On řekne, že obě chutnají stejně. Fevronie mu vysvětlí, že stejně jako je voda stejná, tak i ženy jsou stejné, a že jeho žena je stejná jako Fevronie.

19. Petr pochybuje o správnosti svého rozhodnutí odejít s Fevronií a opustit své knížectví. Fevronie mu vysvětluje, že nepříznivá situace je v tuto chvíli nevyhnutelná, ale že se zcela jistě v blízké budoucnosti změní. Jen musí věřit, že je to boží vůle.

20. Na důkaz pravdivosti svých slov a aby Petr přestal pochybovat, vykoná Fevronie zázrak. Během noci se zazelenají kůly používané na zavěšování kotle nad ohněm.

21. Petr je druhý den uvidí a uvěří Fevronii. V tom přichází poselstvo s prosbou, aby se vrátili zpátky do svého knížectví a vládli mu.

Jelikož jsou vzájemné vztahy hrdinů v povídce složité, rádi bychom nyní uvedli podrobnou analýzu prvního stupně a poté přešli k sémantické struktuře textu. K tomuto postupu nás vede fakt, že syžet povídky je za prvé podán z pohledu obou hrdinů, od nichž se odvíjí dělení postav na hrdinu a antipoda⁶² a za druhé, povídka se skládá z několika epizod, v nichž dochází samozřejmě ke změnám opozice hrdina - antipod.

5. *Hrdina (člen rodu, zbavený možnosti, vysokého statusu, člověk) hledá lékaře na svou nemoc a získává informaci o místě jeho pobytu. Hrdina posílá blízkého hrdiny (nacházející se na stejném území, ale bez vztahu k rodině, s neutrálními možnostmi, neutrálního statusu, člověk) najít lékaře.*

6. Blízký antipoda (nacházející se na stejném území, s neutrálními možnostmi, neutrálního statusu, člověk) přichází do domu, kde vidí hrdinu (jednotlivec, s velkými možnostmi, nízkého statusu, člověk) sedícího u stavu. Na jeho otázky hrdina metaforicky popisuje předměty a situace. Blízký antipoda se ptá hrdiny na možnosti vyléčení. Hrdina odpoví, ať přivede antipoda (snažící se získat objekt, cizí, zbavený možnostmi, vysokého statusu, člověk), že jej vyléčí. Blízký

---

⁶² Pro větší přehlednost v případě, kdy Petr bude vystupovat v roli hrdiny a Fevronie bude považován za jeho antipoda, bude text psaný kurzívou.

antipoda se vrací k antipodovi s informacemi o hrdinově moudrosti.

7. *Hrdina (člen rodu, zbavený možností, vysokého statusu, člověk) přijíždí do blízkosti antipoda (mající předmět, cizí, s velkými možnostmi, nízkého statusu, člověk). Antipod uzdraví hrdinu pouze pod podmínku, že si jej (v tomto případě ji) vezme za ženu. Hrdina přistoupí na pro něj nepříjemnou podmínku.*

8. *Hrdina získává od antipoda magický prostředek, za jehož pomoci může vyléčit svou nemoc.*

9. *Hrdina posílá blízkého hrdiny s obtížně splnitelným úkolem, aby před aplikací léku vyzkoušel jeho moudrost.*

10. Hrdina (jednotlivec, s velkými možnostmi, nízkého statusu, člověk) zadává stejně obtížný úkol antipodovi (snažící se získat objekt, cizí, zbavený možností, vysokého statusu, člověk) a tím zadaný úkol anuluje. Antipod přehodnocuje situaci a přiznává, že nemůže splnit hrdinův úkol.

11. *Hrdina (člen rodu, zbavený možností, vysokého statusu, člověk) se uzdraví, ale nesplní slib daný antipodovi, a proto znovu onemocní.*

12. *Hrdina se vrací k antipodovi a znovu přijímá stejnou podmínku vedoucí k jeho vyléčení.*

13. *Hrdina získává magický prostředek k vyléčení. Je vyléčen a plní svůj slib.*

14. Blízký hrdiny (člen rodiny, s neutrálními možnostmi, vysokého statusu, člověk) získává o hrdinovi (člen rodiny, s velkými možnostmi, nízkého statusu, člověk) nepravdivé informace od antipoda (chce získat objekt, nacházející se na stejném teritoriu, ale nespřízněný rodově, s neutrálními možnostmi, vysokého statusu, lidé), aby se hrdiny zbavil.

15. Blízký hrdiny se chce přesvědčit o pravdivosti informace. Hrdina na důkaz své nevinny mění jeden předmět (chlebové drobký) v jiný (kadidlo).

16. Antipod stále naléhá na blízkého hrdiny, aby opustil hrdinu. Blízký hrdiny nechává rozhodnutí na hrdinovi.

17. Aby antipod dosáhl toho, že hrdina odejde, přistupuje na jeho podmínku - hrdina si může s sebou vzít, co má nejraději. Hrdina si s sebou odvádí blízkého hrdiny.

18. Hrdinu chce získat antipod (chce získat objekt, nacházející se na stejném teritoriu, ale rodově nespřízněný, s neutrálními možnostmi, neutrálního statusu, člověk). Na základě srovnání dvou objektů, hrdina ukazuje, že jejich situace je uvedeným příkladem analogická. Dosáhne tím toho, že antipod pochopí danou situaci.

19. Blízký hrdiny začne pochybovat o svém rozhodnutí odejít s hrdinou. Hrdina přiznává, že situace je nyní nepříznivá, ale změní se, když budou oba věřit v moc vyšších sil.

20. Hrdina, aby zamezil pochybnostem blízkého hrdiny, mění určité předměty v jiné.

21. Hrdina (člen rodiny, s neutrálními možnostmi, vysokého statusu, člověk) najde tyto proměněné předměty a uvěří antipodovi (člen rodiny, s vysokými možnostmi, vysokého statusu, člověk). Přicházejí neutrální postavy (nacházející se v špatné situaci, s neutrálními možnostmi, lidé) a prosí, aby se vrátili.

Na strukturní úrovni celá povídka vypadá následovně:

1.1.2.12. Герой следит за антиподом, когда тот пользуется свободой действий - г. получает информацию

1.1.2.10. Герой демонстрирует свое тяжелое состояние - г. получает объект

1.1.1.24. Герой превосходит антипода в бою - г. делает А неопасным

1.2.1.8. Герой контактируется с опасным предметом или объектом - г. теряет дееспособности

1.1.2.10. Г. демонстрирует свое тяжелое положение - г.получает информацию

3.1.0.10. Герой демонстрирует, что он знает объекты иного мира - А. узнает о превосходстве героя

1.2.1.5. Г. принимает неприемлемое условие А. - г. должен получить неподходящую жену

1.1.2.5. Г. добивается магического воздействия - г. возвращает себе дееспособность

Р 4.1.0.3. Герой выполняет условие А.

3.1.0.2. Герой усложняет задачу испытывающего персонажа - г. выдерживает испытание

1.2.1.16. Г. убеждает А., что он ему опасен - г. теряет возможности

1.2.1.5. Г. принимает неприемлемое условие

1.1.2.5. Г. добивается магического воздействия - г. возвращает себе дееспособности

Р 5.2.2.3. Персонаж, от которого зависит герой, убеждают, что герой вредит его интересам - г. попадает в тяжелое положение

1.1.1.17. Г. воздействует на объект особым действием - г. превращает объект в другой объект

Р 5.2.2.2. А. хочет изгнать г. из семьи, но возвращает его обратно

2.1.2.2. Г. пользуется благоприятной ситуацией - г. получает брачного партнера/г. пользуется неопределенностью высказывания А.

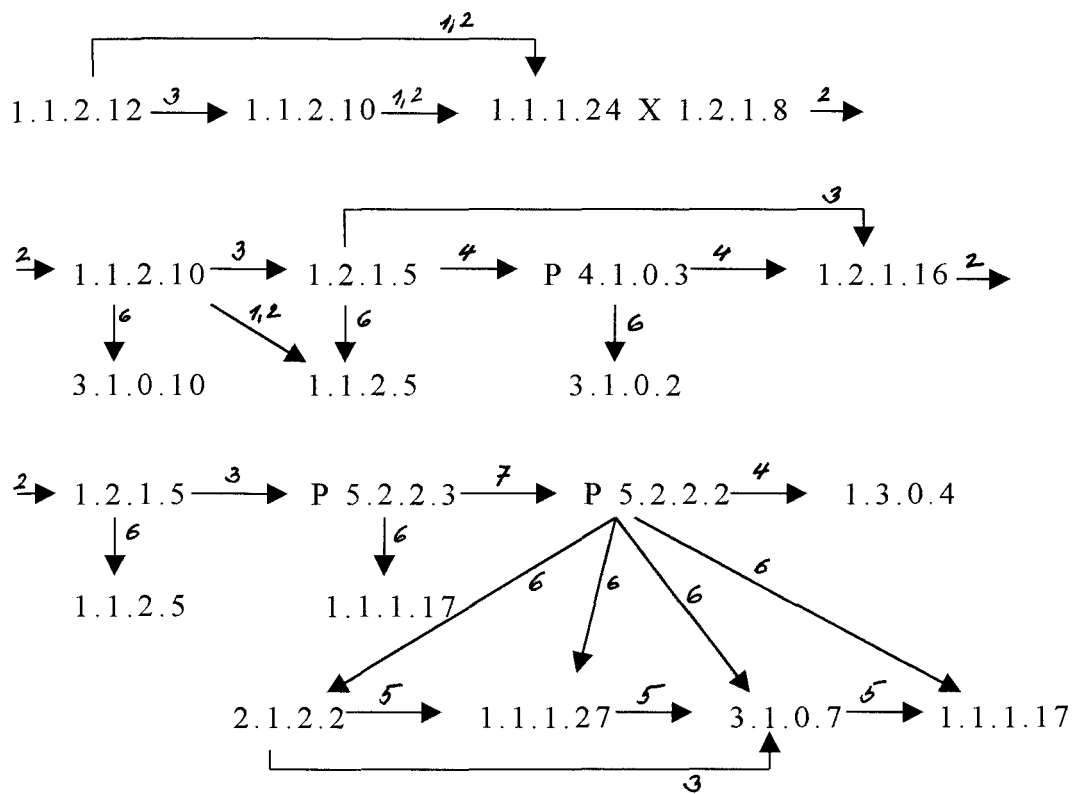
1.1.1.27. Г. добивается, чтобы А. правильно оценил ситуацию

3.1.0.7. Г. признает необходимость объективных условий г. признает зависимость от высших сил

1.1.1.17. Г. воздействует на объект особым действием

1.3.0.4. Г. наблюдает проявление необыкновенных возможностей А.

A se všemi vzájemnými vztahy bude struktura povídky vupadat takto:

Jak jsme viděli, povídku lze analyzovat na základě strukturálně-sémantické metody B.Kerbelite a můžeme tedy předpokládat, že by bylo možné najít paralely ve strukturách pohádek. Pojďme se nyní podrobněji zaměřit na jednotlivé element. syžety povídky. Pro náš záměr jsme nyní povídku rozčlenili na několik epizod, což nám usnadní analýzu.

První část povídky je celkově spojena motivem drakobijství. V prvním element. syžetu (Г. следит за А., когда тот пользуется свободой действий) je zajímavé, že zde vystupuje kolektivní hrdina zahrnující knížete a jeho ženu. První element. syžet povídky popisuje, jak hrdina získává informaci o způsobu zničení antipoda. Zaměřme se nyní na zobrazení stejné situace v pohádkách. Jedním z typických příkladů, obsahujících tento element. syžet, je pohádka o Kostějovi - car má tři syny a jejich matku unese Kostěj Nesmrtelný. Dva starší synové odjíždějí hledat matku a už se nevrátí. Nejmladší chce také jet, ale otec jej nejdříve nechce pustit, nakonec však souhlasí. Při hledání vhodného koně Ivan carevič potká stařenku, jež mu prozradí místo, kde se ukrývá

nejen kůň, ale i zbroj. Poté carevič dorazí k hoře, kde najde své bratry. Na obrovském kameni je napsáno, že ten, kdo hodí kámen na horu, získá na ni přístup. Carevič se řídí těmito pokyny a je mu zpřístupněna cesta, po níž se vydá a dojde až k domu, kde žije dívka unesená Kostějem. Carevič se jí zeptá na svou matku. Dívka jej varuje před Kostějem a jako zkoušku jeho schopností mu přikáže, aby uzvedl Kostějův meč. Carevič ho nejen uzvedne, ale dokonce i vyhodí do vzduchu. Carevič najde svou matku a ta ho schová před Kostějem Nesmrtelným, který přichází v tu chvíli domů. Podezřívá ženu, že u ní někdo byl, ale ona mu to vymluví. Začne se ho vyptávat na místo jeho smrti. Kostěj jí vysvětlí, že na určitém místě stojí dub, pod dubem je schovaná skříňka, ve skřínce je zajíc, v zající kachna, v kachně vejce a ve vejci jeho smrt. Carevič se vydává na cestu a během ní získává sliby tří zvířat, že mu pomohou, jelikož ušetřil jejich mláďata. K tomu později dojde - štika ho převezme přes moře, vlk mu pomůže chytit zajíce a havran kachnu. Poté se vrací zpátky k matce a rozbitím vejce usmrtí Kostěje.

Nyní děj pohádky převedeme na sémantickou úroveň:

1.1.2.10. Герой демонстрирует свое тяжелое состояние - г. получает преимущество

3.1.0.13. Герой пользуется необыкновенной способностью или средством (силой)- г. выдерживает испытание

3.1.0.13. Герой пользуется необыкновенной способностью или средством - г. выдерживает испытание

1.1.1.2. Герой добивается, чтобы А. попал в заблуждение - г. избегает непосредственных контактов с А.

1.1.2.12. Герой следит за А., когда тот пользуется свободой действий - г. получает информацию

1.1.2.13. Герой добивается возможности ставить А. условие - г. получает персонаж, дающий преимущество

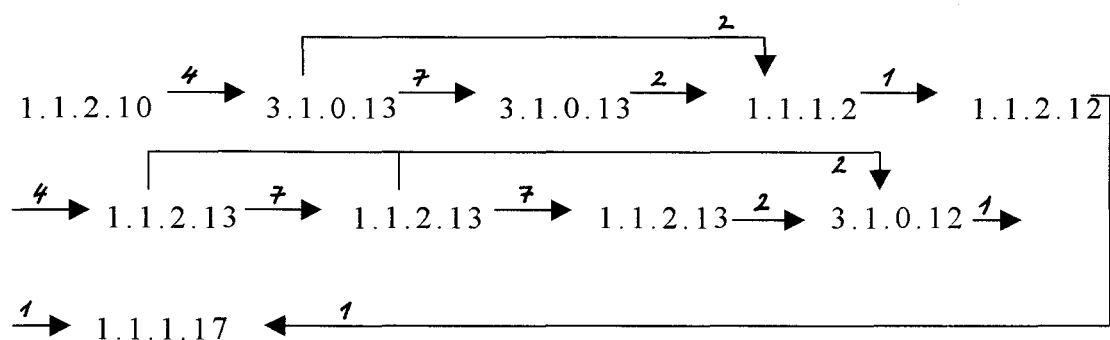
1.1.2.13. Герой добивается возможности ставить А. условие - г. получает персонаж, дающий преимущество

1.1.2.13. Герой добивается возможности ставить А. условие - г. получает персонаж, дающий преимущество

3.1.0.12. Герой сообщает о невозможности выполнить распоряжение А. персонажу, способному это сделать - г. получает предмет

1.1.1.17. Герой воздействует на персонаж или объект особым действием или средством - г. делает А. неопасным

Děj námi vybrané pohádky ještě dále pokračuje, ale pro náš účel není nutné jej dále uvádět, protože vše nasvědčuje tomu, že jde o sloučení několika dříve samostatných pohádek. Když porovnáme povídku s pohádkou, vidíme, že námi analyzované element. syžety se na strukturální úrovni shodují, a proto se zaměříme na zpracování v nižších úrovních. Významný rozdíl najdeme ve způsobu, kterým hrdina získá pro něj důležitou informaci o smrti antipoda. Jak jsme výše viděli, v povídce se sám hrdina dozvídá tuto informaci tak, že vyprovokuje antipoda k odpovědím na jeho dotaz. Na první sémantické úrovni jsme tento element. syžet charakterizovali tímto způsobem:

I. Počáteční situace - Hrdina (členové rodu, s normálními možnostmi, neutrálního statusu, lidé) je ohrožován antipodem (jenž vlastní objekt, cizí, s velkými možnostmi, neutrálního statusu, mýtická postava).

II. Motivující akce - Hrdinovi je doporučeno, aby se zeptal antipoda na způsob jeho zničení.

III. Akce hrdiny - Hrdina se zeptá antipoda, jak je možné jej zničit. Antipod mu prozradí konkrétní místo a konkrétní prostředek likvidace.

IV. Výsledná situace - Hrdina získává od antipoda potřebnou informaci.

V pohádkách tato situace většinou proběhne zcela jiným způsobem. Na první sémantické úrovni se tato odlišnost v námi uvedené pohádce projeví takto:

I. Počáteční situace - Hrdina (člen rodiny, s velkými možnostmi, neutrálního statusu, člověk) se nachází v nebezpečné blízkosti antipoda (vlastníci objekt, cizí, s velkými možnostmi, vysokého statusu, mýtická postava).

II. Akce hrdiny - Blízký hrdiny (člen rodiny, ale nacházející se na jiném teritoriu, s normálními možnostmi, vysokého statusu, člověk) se zeptá antipoda na způsob jeho zničení. Antipod mu prozradí určité místo a předmět, v němž se nachází jeho smrt. Hrdina, jenž je ukrytý v blízkosti antipoda, slyší tyto odpovědi.

III. Výsledná situace - Hrdina získává potřebnou informaci vedoucí ke zničení antipoda.

Jak můžeme vidět, v pohádkách většinou hlavní hrdina získává potřebné informace zprostředkovaně od blízkého hrdiny, blízkého antipoda či od neutrální postavy. V našem případě mezitím, co je ukrytý na bezpečném místě, se blízký hrdiny, většinou unesená matka nebo dívka, snaží vyzvědět tuto klíčovou informaci. Proto je ve variantách tohoto syžetu obvyklé spojení dvou element. syžetů - 1.1.1.2. Герой добивается, чтобы А. попал в заблуждение a 1.1.2.12. Герой следит за А., когда тот пользуется свободой действий. Můžeme se také setkat s další variantou této situace, v níž antipod nejdříve blízkému hrdiny naznačí, že se jeho smrt nachází schovaná někde v jeho blízkosti např. pod prahem. Blízký hrdiny záměrně dané místo vyzdobí a pečuje o něj. Antipod se podiví jeho činnosti a poté, co mu hrdina vysvětlí příčinu svého konání, mu sdělí, že to není opravdové místo jeho

smrti. Tato situace se většinou ještě jednou zopakuje a teprve po třetí antipod prozradí pravý úkryt své smrti. Syžet této pohádky obsahuje charakteristický rys popisující nedostupnost antipodovy smrti a těžkosti spojené s jejím získáním, jež hrdina překonává za pomoci dalších postav.

Kromě tohoto typu existuje další skupina pohádek (podle systému dělení Aarne-Thomsona zařazených pod č. 300 B), v nichž antipod, v tomto případě drak, předem zná postavu, která je jako jediná schopná jej zabít. V těchto pohádkách se setkáme s variantami následujících motivů: "Вот летит змей, конь под змеем спотыкается, сокол стрепехается, собака лает: <Что, он говорит, собачье твое мясо, спотыкаешься? Что ты, вороньи твои перья, стрепехаешься? Что ты, пес, лаешься? Со мной на свете нет ни здорника ни спорника. Есть только один спорник Иван Кошкин, и того я, говорит, в мелкие части расшибу!>"⁶³ a "Говорит чудо-юдо шестиглавое: <Что ты, собачье мясо, спотыкаешься, ты, воронье перо, трепещешься, а ты, песья шерсть, ошетибилась? Аль вы думаете, что Иван Быкович здесь? Так он, добрый молодец, еще не родился, а коли родился - так на войну не сгодился: я его на одну руку посажу, другой прихлопну - только мокренько будет!>."⁶⁴ Formulace v povídce - "Смерть моя есть от Петрова плеча, от Агрикова же меча"⁶⁵ -se přibližuje struktuře folklórních textů. Není sice natolik rozpracována, ale obsahuje základní rys - pojmenování osoby přinášející mu smrt protivníkem.

Specifičnost druhého element. syžetu povídky (Г. демонстрирует свое тяжелое положение) je ovlivněna hagiografickým žánrem povídky. Při modlitbě v chrámu k hrdinovi přichází postava, která mu ukáže místo ukrývající meč. Dovolujeme si podotknout, že hrdinovi je poskytnuta tato

⁶³ Худяков, И. А.: Великорусские сказки в записях И. А. Худякова. Наука, Москва-Ленинград 1964, с. 73.

⁶⁴ Круглов, Ю. Г.: Сказки. Советская Россия, Москва 1988, т. I, с.224.

⁶⁵ Авторский вариант, с. 212.

informace, aniž by předem sdělil svůj problém této postavě. Lze předpokládat, že se hrdina během modlitby soustředí na tento problém a nejspíše směřuje své prosby o nalezení meče Bohu a jako odpověď je poslán posel s potřebnou informací. Zaměříme-li se na stejnou problematiku v pohádkách, najdeme rozdílné zpracování. V pohádkách hrdina v podobné situaci potkává neutrální osobu a vypráví jí o svém problému, tj. o hledaném předmětu či osobě, o hrozícím nebezpečí či o stávající situaci. Neutrální postava ho vyslechne a poradí mu, jak dále postupovat. Velmi často v pohádkách typu AT 300 (jejich společným tématem je drakobijství) se tato rada týká získání vhodného koně pro hrdinu. Hrdina nemůže najít koně, jenž by ho unesl. Při svém hledání potkává neutrální postavu a zprvu na její otázku, zda něco nepotřebuje, odpovídá velmi neuctivě, ale pak se omluví a svěřuje se se svým problémem. Neutrální postava ho posílá na místo, kde se nachází hledaný kůň. Většinou to bývá v podzemí a k místu není snadný přístup, a tak hrdina prochází první zkouškou schopností, v první řadě síly. Velmi často hrdina kromě koně získává také vhodnou zbroj. Bylo by zajímavé blíže se zamyslet, existuje-li určitá spojitost mezi místem nálezů meče v povídce, tedy mezi kameny v oltářní stěně, a místem nálezů ve folklórní tradici jako např. v pohádkách - v podzemí, v místnosti za kamennými dveřmi, nicméně tato problematika již překračuje rámec této práce.

I třetí element. syžet (Г. превосходит А. силой в бою) běžně se v pohádkách vyskytující byl autorem povídky přepracován. Jak již upozornila R.P.Dmitrijevová, přelomovým okamžikem v této mikroepizodě bylo setkání Petra s drakem: "Сложность положения и острота переживаний князя Петра заключаются в том, что он должен убить змея, имеющего облик его брата, которого Петр любит и ради которого готов riskовать жизнь. Поэтому он должен собрать все свое мужество и проявить твердость духа, чтобы решиться

ударить змея мечом."⁶⁶ U do té doby spíše pasivního hrdiny dochází ke změně chování a začíná velmi aktivně jednat. Aby se nedopustil osudné chyby, jde se před samotným bojem přesvědčit, kde se nalézá jeho bratr. V pohádkách se s takovým chováním hrdiny nesetkáme. Od samého počátku je pohádkový hrdina velice aktivní a bez zaváhání se pouští do boje s protivníkem, aby zachránil hrdinku, jež si na konci většinou bere za ženu. V souvislosti s naší povídkou si dovoluujeme tvdit, že tento motiv je bližší ruskému eposu, kde hrdina bojuje za čest svého vládce a osvobozuje dívku mající příbuzenský vztah s vládcem.

Poslední syžet byl v povídce použit autorem jako spojovací článek s dalšími částmi povídky. Zápletka povídky připomíná dílo západoevropské rytířské literatury *Tristan a Isolda*. Někteří vědci se domnívají, že autor povídky byl obeznámen s některou z verzí tohoto rytířského románu, čemuž by mohly nasvědčovat shodné prvky, např. Tristanovo onemocnění v důsledku souboje s drakem, Isoldino léčení a nakonec jejich úmrtí ve stejnou dobu.⁶⁷ Ve folklóru v námi analyzovaném element. syžetu najdeme zcela odlišné případy popisující kontakt hrdiny s nebezpečným předmětem či osobou. Jde o situace, v nichž hrdina za prvé sní či vypije nebezpečný objekt, za druhé se dotkne nebezpečného objektu, za třetí se schová do nebezpečného objektu, za čtvrté se chce kontaktovat s nebezpečnou osobou a v posledním případě bere antipodův objekt, s nímž je nebezpečné přijít do styku. Na druhé straně se můžeme také setkat se situací, kdy je naopak drakova krev považována za kouzelný prostředek k dosažení nesmrtelnosti, pokud se v ní dotyčný vykoupe.

---

⁶⁶ Дмитриева, Р.П.: О структуре Повести о Петре и Февронии. In: Повесть о Петре и Февронии. Наука, Ленинград 1979, с. 12. Dále jen název stati a číslo stránky.

⁶⁷ Снесаревский, П.В.: Представление о любви в памятниках письменности Руси XIV-XV. вв. "А се грехи злые смертные...". Любовь, эротика и сексуальная этика в доиндустриальной России. "Ладомир", Москва 1999, с. 530-531.

Většina vědců, zabývajících se analýzou folklorních prvků v povídce, se shoduje, že se autor v centrální části povídky nechal inspirovat novelistickou pohádkou o moudré dívce. V rámci tohoto pohádkového syžetu můžeme rozlišit dvě skupiny. Do první skupiny spadají varianty syžetu popisující situaci, v níž k hrdince přijdou na návštěvu cizí lidé, většinou za účelem svatby, a ona na jejich otázky odpovídá takovým způsobem, že jí dotyční nerozumí a často si myslí, že je velmi hloupá. Buď ona sama, nebo někdo jiný jim nakonec vysvětlí smysl jejich odpovědí.⁶⁸ V druhém případě se panovník dozvídá o moudrosti dívky zprostředkovaně od její nejbližší osoby, většinou otce, jenž se obrátí na panovníka se svým sporem. Na hádanky zadané panovníkem oběma účastníkům sporu zná odpovědi pouze hrdinka. Panovník chce dále vyzkoušet její moudrost, a tak jí zadává nesplnitelné úkoly, na něž ona reaguje analogicky a vymýšlí stejně obtížně splnitelné úkoly. Po vzájemném měření jejich moudrosti, si ji panovník vezme za ženu. Pohádka má často následující pokračování - hrdinka brzy porušuje daný slib, že se nebude vměšovat manželovi do vládnutí. Před jejím vyhnáním jí její muž dovolí odvézt si sebou to, co má nejraději a ona si jej bez jeho vědomí bere s sebou. Manžel poražený její moudrostí jí odpouští a vrací se spolu zpátky domů.⁶⁹ I v této variantě se nachází motiv s tajemnými odpověďmi. Porovnáme-li obě varianty, dojdeme k závěru, že druhá skupina syžetů je obsahově bližší povídce. Nyní před námi vyvstává otázka, jakým způsobem se tato podobnost projeví na sémanticko-strukturální úrovni:⁷⁰

⁶⁸ Народные русские сказки - ч. 327(Афанасьев, А. Н.: Народные русские сказки А. Н. Афанасьева, Москва 1957), Великорусские сказки - ч. 18, 192 (Смирнов, А. М.: Великорусские сказки. Тропа Троянова, С.-Петербург 2003.), Северные сказки - ч. 212, 217 (Ончуков, Н. Е.: Северные сказки. Тропа Троянова, С.-Петербург 1998.).

⁶⁹ Народные русские сказки - ч. 328, Великорусские сказки - ч. 47, 116, 285, Северные сказки - ч. 49.

⁷⁰ Сумилетка. In.: Худяков, И. А.: Великорусские сказки в записях И.А.Худякова. Наука, Москва-Ленинград 1964, с. 255-258.

В 5.2.2.2. У персонажа, от которого зависит герой, или нейтрального персонажа возникает желание поместить героя в тяжелые условия

Р 4.1.0.3. Герой выполняет условие А.

3.1.0.2. Герой усложняет задачу испытывающего персонажа - задание аннулируется

Р 4.1.0.3. Герой выполняет условие А.

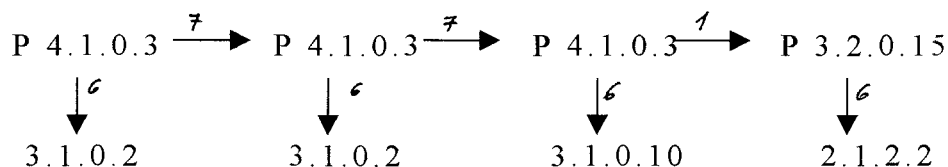
3.1.0.2. Герой усложняет задачу испытывающего персонажа - задание аннулируется

Р 4.1.0.3. Герой выполняет условие А. - г. получает жениха

3.1.0.10. Герой демонстрирует, что он узнает объекты другого мира - А. утверждается в мудрости героя

Р 3.2.0.15. Герой не выполняет условие А. - г. теряет высокого статуса

2.1.2.2. Герой пользуется благоприятной ситуацией/ г. пользуется неопределенностью высказывания А - г. возвращают высокий статус

Jak můžeme vidět, v obou analýzách se nachází několik shodných element. syžetů (vyznačených kurzívou), v první řadě element. syžet - 3.1.0.10. Герой демонстрирует, что он узнает объекты иного мира. Z předchozí charakteristiky pohádky o moudré dívce je nám známo, že jedna varianta popisuje právě takovouto situaci. V těchto pohádkách zcela nečekaně navštíví hrdinku budoucí ženich či svatové a zastihnou ji u práce a neupravenou. Přivítá je tajemnými slovy komentujícími pro ni nepříjemnou situaci. Nikdo z příchozích nerozumí jejím slovům. Stejně tajemně odpovídá i na jejich následující otázku týkající

se její rodiny. Na konci buď sama hrdinka, nebo jiná postava, objasňuje skutečný význam pronesených vět. Velmi často je v textu zdůrazněno, že právě tímto způsobem se projevuje její moudrost. V povídce se na začátku druhé části objevuje shodný motiv. Při příchodu Petrova sluhy Fevronie sedí v domácím oblečení u stavu. Dále se odvíjí jejich rozhovor, v němž Fevronie položené otázky zodpovídá tajemně a nesrozumitelně. Z této své zkušenosti sluha usuzuje, že hrdinka je moudrá. Nutno podotknout, že v námi vybrané analyzované pohádce, patřící k druhé variantě, se sledovaný element. syžet nenachází na rozdíl od povídky na počátku. Ale jak už jsme výše uvedli, je tento element. syžet pro druhou skupinu fakultativní.

Jestliže porovnáme formulace Fevroniiných záhadných odpovědí: "Нелепо есть быти дому безо ушю и храму безо очю!"⁷¹, " Отец и мати моя поидоша взаем плакати. Брат же мой иде чрез ноги в нави зрети."⁷² s pohádkovým prototypem - "Не дай Бог, как нет на улицы собака, а в избы робята"⁷³, "...<Где у тебя отец?> - <В поле взад да вперед ходит.> - <А мать?> - <Взаймы плакать ушла.> - <А братья?> - <Промеж ног смотрят.>"⁷⁴, "... да у двора ушей нет..."⁷⁵, dojdeme k závěru, že se jejich styl shoduje.

Pro pohádku o moudré dívce jsou typické nesplnitelné úkoly zadávané hrdince antipodem. Pro úkoly zadávané antipodem hrdinovi v pohádkách, pojednávajících o zisku ideálního ženicha či nevěsty, jsou charakteristické dva rysy. Ve své podstatě jsou tyto úkoly lehké a reálně proveditelné (utkat koberec, ušít košili, postavit dům, zasadit sad), ovšem podmínky jejich splnění jsou neuskutečnitelné (krátký časový úsek, neobvyklé materiály). Skrývají v sobě určitou hádanku, jejíž cílem je vyzkoušet hrdinův důvtip a pohotovost. Velmi

⁷¹ Авторский вариант, с. 214.

⁷² Авторский вариант, с. 214.

⁷³ Северные сказки, с. 161.

⁷⁴ Северные сказки, с. 157.

⁷⁵ Великорусские сказки, с. 133.

často dojde hrdina k řešení logickou cestou: "видимая несообразность заданного подчеркивается формулой ответа, который сам по себе является также неразрешимой задачей."⁷⁶ V pohádkách o moudré dívce má hrdinka např. do druhého dne ušít oblečení z kousku lnu nebo příze či vypěstovat kuřata z vajec. Dívka s úkolem souhlasí, ale pouze v případě, že jí antipod zajistí určité podmínky nutné pro "splnění" jeho přání jako vyrobit z kousku dřeva stav či vypěstovat pro kuřata krmení. Většinou se tento proces dvakrát opakuje a poté antipod zadává třetí úkol, jenž se svými rysy odlišuje od předchozích. Někdy v pohádkách najdeme úkoly, jejichž jazyková forma v nás vyvolává mylný dojem, že úkol je nesplnitelný jako např. "Вот тебе сотня баранов, гони их на ярмонку да продай с барышом, чтобы и сам был сыт, и бараны были целы, и деньги сполна выручены."⁷⁷ Ve skutečnosti, když hrdina rozkóduje tento příkaz, zjistí, že úkol je velmi jednoduchý - prodá srst a s penězi a berany se vrací zpátky domů. Právě tento typ je použit ve třetím úkolu v cyklu o moudré dívce. Antipod si přeje, aby ho hrdinka za určitých podmínek přišla navštívit "ни пешком, ни на лошади, ни голая, ни одетая, ни с гостинцем, ни без подарочка"⁷⁸ Mezi oběma postavami probíhá vzájemné měření jejich moudrosti a jelikož je hrdinka schopná se chytře vypořádat se situací, stává se ženou antipoda.

V povídce můžeme najít rudiment výše analyzovaného syžetu (P 4.1.0.3. Герой выполняет условие А. а 3.1.0.2. Г. усложняет задачу испытывающего персонажа), jenž je však zasazen do zcela odlišné situace. V první řadě autor nevyužil typické pohádkové trojí opakování. Petr zadává Fevronii pouze jeden úkol, aby vyzkoušel její moudrost. Když se Petr ocitá v analogické situaci, upozorňuje, že úkol je nesplnitelný. Právě porovnáním obou situací mu Fevronie ukazuje jejich

⁷⁶ Елеонская, Е. Н.: Роль загадок в сказках. Сказка, заговор и колдовство в России.

"Индрик", Москва 1994, с. 84.

⁷⁷ Народные русские сказки. т. 2, с. 57.

⁷⁸ Народные русские сказки, т. 2, с. 59.

nesmyslnost. Ačkoliv je v námi analyzované pohádce tento motiv přítomen, je nutno říci, že není pro novelistickou pohádku tohoto druhu typický. Spíše v ní nalezneme následující situaci - na základě nelogičnosti nějaké situace hrdinka poukazuje na chybu antipoda jako např. "<Отец мой на сухом берегу рыбу ловит, лоушки в воду не становит; а я приполом рыбу ношу да уху варю.> - <Что ты, глупая! Когда рыба на сухом берегу живет? Рыба в воде плавает!> - <А ты умен? Когда видано, чтоб телега жеребенка принесла? Не телега, кобыла родит!>"⁷⁹ Jestliže srovnáme styl předchozí citace s textem povídky "...<Шед рцы девицы, яко невозможно есть в такове мале древце и в таку малу годину сицева строения сотворити!>...<А се ли возможно асть, человеку мужеска возраста въ едином повесме лну в малу годину, в ню же пребует в бани, сотворити срачицу, и порты, и убрусец?>"⁸⁰, dovolíme si vyjádřit domněnku, že autor využil své znalosti folklóru při formulaci tohoto dialogu.

Jak jsme již zmínili, v pohádkách je výsledkem vzájemného klání svatba antipoda s hrdinkou. V povídce je vyobrazena zcela jiná situace. Pro hrdinku není zkouška stěžejním momentem, od něhož by se odvíjela její budoucnost. Petr nevstupuje do sňatku s Fevronií na základě toho, že ho dotyčná ohromila svojí moudrostí a důvtipem, prokázaným tím, jak se vypořádala s jeho úkoly. Na rozdíl od pohádek je důvodem jejich sňatku vyléčení jeho nemoci. Navíc si Fevronie před samotným zákrokem vymínila podmínku, že když bude úspěšná, vezme si ji Petr za ženu (viz. element. syžet 1.2.1.5.). R.P.Dmitrijevo⁸¹ k tomu podotýká: "Сообразительность Февронии проявляется в том, что она предугадывает нарушение слова со стороны князя."⁸¹ Struktura vzájemných vztahů obou povídkových hrdinů je daleko komplikovanější. Na

⁷⁹ Народные русские сказки. т. 2, с. 60.

⁸⁰ Авторский вариант, с. 216.

⁸¹ О структуре Повести о Петре и Февронии, с. 18.

jedné straně nalézáme náznak pohádkového soupeření v chytrosti, jelikož Petr zadává Fevronii nesplnitelný úkol, aby se sám přesvědčil o její moudrosti. Ale mimo soupeření tohoto druhu, je zde vyobrazeno soupeření lidských kvalit. Autor ukazuje, že Fevronie převyšuje Petra nejen moudrostí, ale také šlechetností.

V pohádce hrdinka po svatbě poruší daný slib. Zasahuje do nespravedlivého výsledku založeného na manželově špatném úsudku. Kvůli svému činu je vyhnána z domu, ale manžel jí dovolí vzít si s sebou, co má nejraději. Hrdinka si odveze svého muže a tím přelstí antipoda a opět prokazuje svoji chytrost. V závěru antipod tím, že ji odpustí, uznává, že ho hrdinka převyšuje svojí moudrostí. V povídce se nám sice dochoval shodný element.syžet - 2.1.2.2. Герой пользуется благоприятной ситуацией, ale konflikt zde neprobíhá mezi hrdinkou a jejím mužem, ale mezi ní a bojary a vyvěrá z jejich předpojatosti k jejímu původu. Nejdříve se snaží přesvědčit Petra, aby se své ženy zbavil sám, ale to se jim nezdaří, což popisuje mikroepizoda s chlebovými drobty. Nakonec Petr přenechá rozhodnutí o vlastní budoucnosti na ní. Je otázkou, zda se zde projevuje Petrova pasivita či jeho důvěra ve svou ženu. Při hostině Fevronie odmítá nabízené bohatství a slibuje, že odejde, když bude splněno její přání: "<Аз же вам глаголю: дадите мне его же, аще аз прошу у ваю.> Они же злии ради быша не ведуще будущаго, и глаголаша с клятвою, <яко аще рчеши, единою без преклословия возмеши.> Она же рече: <Никто же ино прошу, токмо супруга моего князя Петра!>"⁸² Oproti pohádce zde hrdinka sama vyslovuje podmínku odchodu.

Změnou prošel i následující děj. V pohádkách je manžel hrdinky odvezen bez jeho vědomí a posléze vychází najevo, jakým způsobem ho hrdinka přelstila. V povídce se Petr sám rozhodne následovat Fevronii na základě své víry, což je v

---

⁸² Авторский вариант, с. 218.

textu ještě zdůrazněno slovy, že je pro něj vláda nepodstatná na rozdíl od nedodržení božího přikázání. Jak vidíme, v povídce byl základní motiv soupeření v moudrosti nahrazen sociální problematikou s antibojarským zaměřením.

Vraťme se ještě k epizodě pojednávající o zázraku s chlebovými drobty. M.O.Skripil ve své stati⁸³ kritizoval názor P.V.Vladimirova, podle něhož epizoda vznikla na základě pohádkového prototypu. Skripil ji spíše vnímá jako jeden z nástrojů použitý autorem při hagiografickém vykreslení Fevroniina charakteru jako svaté. Přikláníme se k názoru S.K.Rosoveckého⁸⁴, jenž spojuje epizodu s folklórním motivem "přeměna zbytků jídla v zázračné předměty", který se nachází v pohádce *O žabce carevně*. Nejmladší carův syn získá za ženu dívku proměněnou v žábu, což těžce nese, protože si ji musí vzít proti své vůli. Jeho otec zadává svým snachám tři úkoly, aby zjistil, která z nich je nejlepší. Naposledy mají všechny páry za úkol dostavit se na hostinu pořádanou carem. Bratři se ženami se posmívají careviči, že nechce svou ženu přivést, protože je žába. Avšak jeho žena v lidské podobě dorazí na místo v překrásném kočáře. Hrdinka se během hostiny chová následujícím způsobem: "испила из стакана да последки себе за левый рукав вылила; закусила лебедем да косточки за правый рукав спрятала"⁸⁵, a když jde později se svým mužem tančit, začnou se odehrávat neobvyklé věci "махнула левой рукой - сделалось озеро, махнула правой - а поплыли по воде белые лебеди; царь и гости диву дались"⁸⁶. Díky své kráse a kouzelným schopnostem přesvědčí o své výjimečnosti nejen cara, ale i svého manžela, jenž přestane litovat, že si ji vzal. Něco podobného se odehrává i v povídce - Fevronie přesvědčuje Petra o své výjimečnosti tím, že přeměňuje

⁸³ Скрипиль, с. 164.

⁸⁴ Росовецкий, С. К.: К изучению фольклорных источников Повести о Петре и Февронии. Вопросы русской литературы, 1973, 21, с. 85. Dále jen jméno autora a číslo stránky.

⁸⁵ Круглов, Ю. Г.: Сказки. Советская Россия, Москва 1988, т. I., с. 384.

⁸⁶ Круглов, Ю. Г.: Сказки. Советская Россия, Москва 1988, т. I., с. 385.

chlebové drobty, které zbyly na stole po hostině, v drahocenné věci.

Následující děj povídky se zcela odlišuje od pohádky o moudré dívce. Jak již víme z výše uvedených informací, Petr se zcela dobrovolně podvoluje přání své manželky a odjíždí s ní z města. Toto rozhodnutí je na jedné straně motivováno jeho vírou, ale dovolujeme si předpokládat, že na straně druhé na základě jeho předchozích zkušeností důvěřuje Fevroniině konání. Když na cestě začne pochybovat o správnosti svého činu, musí Fevronie postupovat zcela odlišným způsobem než pohádková hrdinka. Svou moudrost a důvtip nepoužívá k tomu, aby svého muže přechytračila a zvítězila nad ním, ale aby mu pomohla překonat jeho pochybnosti. Snaží se mu vysvětlit, že jejich současná situace je nevyhnutelná, ale jistě dojde brzy ke změně, když si Petr zachová pevnou víru v boží milost. Následující mikroepizoda popisující její zázrak, v níž se přes noc zazelenají kůly používané při vaření, podporuje její předchozí snahu znovu nastolit Petrovu víru. Autor mohl nejspíše tento motiv převzít z hagiografické literatury, např. z legendy o sv. Jiří⁸⁷. Avšak ve folklóru se vyskytuje podobný motiv "rozkvetlých holí" symbolizující šťastnou budoucnost rodu⁸⁸.

Do děje, popisujícího peripetie vyhnání Petra a Fevronie, je vložen syžet "všechny ženy jsou stejné". Syžet se přímo nevztahuje k hlavní zápletce, ale vzbuzuje v čtenáři konkrétní představy o cestě hrdinů a hlavně zdůrazňuje v postavě hrdinky rysy "moudré dívky". Tento syžet je velmi rozšířený a v podobě mravoličné anekdoty se nachází i ve folklóru.⁸⁹ Na druhé straně O.V.Gladkovová vnímá zařazení tohoto syžetu autorem za účelem zdůraznění legendární stránky povídky. Podle ní uvedená analogie mezi vodou a ženami odráží

⁸⁷ О структуре Повести о Петре и Февронии, с.27.

⁸⁸ Росовецкий, с. 86.

⁸⁹ Росовецкий, с. 85.

myšlenku, již můžeme chápat jako: "...буквально <краеугольным камнем> православного учения о супружеской любви - учения, отрицавшего ценность любви плотской и ставившего ее безусловно ниже любви возвышенной, духовной."⁹⁰ Zpracování syžetu v povídce je velmi blízké pskovskému vyprávění o kněžně Olze. V obou dílech najdeme několik shodných rysů. U obou hrdinek je zdůrazňován jejich nízký původ. Díky své moudrosti a kráse se Olga stala kněžnou a později byla prohlášena za svatou. Kníže Vsevolod byl také ženatý a Olga ho stejně jako Fevronie poprosí, aby se nejdříve napil vody z levé strany loďky a poté z pravé. Nemůžeme s určitostí potvrdit přímý vliv tohoto vyprávění na autora, jelikož je nám však známo, že Jermolaj-Erazmus žil v Pskově, dovolíme si z toho usuzovat, že autor pravděpodobně znal tento příběh.

V povídce *O Petrovi a Fevronii* se projevuje určitá analogie s folklórními cykly o spravedlivých vládcích, např. cykly o Ivanu IV., Petru I., knížeti Vladimírovi nebo kněžně Olze. V největší míře se to týká charakteristiky ideálního panovníka. Jak v hagiografickém stylu, tak i ve folklóru se setkáme se stejnými rysy takového panovníka, jenž je vybrán Bohem, spravedlivě vládne a ochraňuje chudé. Se svou antibojarskou tendencí má povídka blízko k cyklu o Ivanu IV. Jeden příběh vypráví o tom, jak je Ivan Hrozný vyhnán bojary. Po cestě si postěžuje svému společníkovi, že se mu stýská po jeho zemi. Náhle upozoruje, že se k němu naklání bříza, což na něj zapůsobí tak, že se rozhodne vrátit do Moskvy a nastolit pořádek. Na první pohled mají obě díla společné motivy - vyhnání hrdinů bojary, stesk po knížectví a jejich návrat spojený s nastolením vlády. Motiv s břízou by mohl být

---

⁹⁰ Гладкова, О. В.: "Возлюбих бо разум еа и благочестие". Образ идеальной любви в древнерусской литературе. In: "А се грехи злые, смертные..." Любовь, эротика и сексуальная этика в доиндустриальной России. "Ладомир", Москва 1999, с. 499.

srovnatelný s Fevroniiným zázrakem s kůly⁹¹. Pohádky obsahující syžet "chytré odpovědi" se vyskytují nejen v cyklu o Ivanovi IV., ale i v cyklu o Petrovi I.. Posledně jmenovaný cyklus také obsahuje syžet o "moudré dívce".

V poslední části povídky vyprávějící o smrti hrdinů převládá hagiografický styl, avšak autor se opět nedrží kánonu. Ovšem na druhé straně bychom i zde mohli vysledovat určité náznaky folklórních syžetů. První z nich popisuje úmluvu hrdinů, v níž si slíbí, že zemřou ve stejný den. Ten samý motiv se vyskytuje např. v bylinách o Michailovi Potykovovi nebo v pohádkách typu 709. V povídce autor staví hrdinku do těžké situace, v níž se musí rozhodnout mezi slibem nebo prací zasvěcenou Bohu. Petr za ní dvakrát posílá sluhu se zprávou, že je připraven umřít, ale ona ho prosí, ať ještě počká. Teprve na potřetí Fevronie dá přednost splnění slibu a umírá spolu s Petrem, přestože zanechá svoji práci nedokončenou.

Druhý syžet pojednává o zázračné lásce překonávající smrt. Hrdinové si nechají vyrobit jednu společnou rakev, v níž chtějí být po své smrti pohřbeni, ale lidé je pohřbí odděleně, jelikož to neodpovídá církevním zvyklostem. Nakonec se Božím zásahem těla objevují ve společné rakvi.

Závěrem lze konstatovat, že ve struktuře povídky *O Petrovi a Fevronii* je možné prokázat folklórní element. syžety, jenž však byly s určitým autorským záměrem využity a zpracovány, čímž se povídka odlišuje od pohádkové tradice. První část povídky obsahuje upravené element. syžety popisující drakobijství. V povídce sice informaci o zničení draka získává manželka knížete Pavla, ale ne na popud hlavního hrdiny, jak je to obvyklé v pohádkách. Za pomoci srovnání formulace o způsobu usmrcení antipoda se stejnými situacemi v pohádkách jsme došli k názoru, že tato formulace zachovává styl užívaný v

---

⁹¹ Росовецкий, с. 86.

pohádkách. Element. syžet pojednávající o nalezení kouzelného meče si přes svůj hagiografický charakter zachovala určité pohádkové rysy. Konec první části je pro folklórní tradici zcela netypický – místo aby hrdina získal odměnu za zničení antipoda, je v boji zraněn a onemocní. Tato autorem zakomponovaná epizoda slouží jako spojnice mezi dvěma částmi.

Centrální část povídky se vyznačuje přítomností folklórních syžetů. Díky strukturně-sémantické analýze jsme mohli rozlišit několik element. syžetů nacházejících se v pohádce o "moudré dívce". Jak jsme dále zjistili, i tyto syžety byly přepracovány. Dále zde najdeme motiv známý z pohádek o přeměně zbytků jídel v krásné a drahocenné věci, epizodu "všechny ženy jsou stejné" a motiv o spravedlivém vládcí.

Závěrečnou část jsme přiřadili k hagiografickému stylu, i když se zde projevují určité náznaky folklórních syžetů o zázračném spojení milenců po smrti a úmluvě zavazující hrdiny zemřít v ten samý den.

4. Povídka *O Petrovi a Fevronii* A.M.Remizova

Remizovovský text povídky *O Petrovi a Fevronii* vznikl v roce 1951 spolu s povídkou *O Tristanovi a Isoldě* a cyklem esejů o Gogolovi.

Existují čtyři redakce Remizovovy povídky. Povídka byla zpracována na základě varianty staroruského textu První redakce (собр. Хлудова № 147) ze 16.st., kterou, jak jsme již v předcházejících kapitolách zmínili, použil Skripil pro vytvoření prototypu autorského textu.

Pojďme se nyní blíže věnovat Remizovově metodě zpracování staroruských či folklórních textů a jejímu využití v povídce o Petrovi a Fevronii. Velkou část jeho tvorby tvoří přepracování staroruských a folklórních děl. Cyklus, na kterém pracoval od 10. let 20. st. až do své smrti, obsahuje čtenářsky oblíbená díla či díla, které významným způsobem zasáhla do staré ruské literatury. Jeho záměrem byla stejně jako u jiných autorů počátku 20. st. rekonstrukce národního mýtu.⁹² Vytyčil si dva úkoly - za prvé rekonstruovat národní mýtus, který se v určitém stupni zachoval v nejrůznějších formách v národních tradicích (např. v obřadech, hrách, pověrách, hádankách atd.), a za druhé umělecky přetlumočit jednotlivé folklórní texty.⁹³

Jeho práce byla založena na systematickém, vědeckém zkoumání mýtu na folklórním materiálu. Jeho pohled na tuto problematiku byl blízký názorům představitelů historické školy, jejichž poznatky využíval ve své tvorbě. V případě povídky *O Petrovi a Fevronii* se dochoval v archivu Reznikovových přímý pramen použitý při jejím zpracování. Konkrétně se jedná o Skripilovu stať věnovanou problematice vztahu mezi originálem povídky *O Petrovi a Fevronii* a folklórem.⁹⁴ V publikaci

⁹² Podrobněji viz. Baran, H.: Towards a typology of Russian modernism. In: Aleksej Remizov. Approaches to a protean writer. Slavica, Ohio 1987, s. 175-194.

⁹³ Tamtéž, s. 182.

⁹⁴ Скрипиль, М. О.: Повесть о Петре и Февронии муромских в ее отношении к русской сказке. ТОДРЛ, Москва-Ленинград 1949, т. VII, с. 131-167.

obsahující Skripilovu stať se rovněž nachází jeho rekonstrukce textu První redakce. Podle poznámek věnovaných Skripilovu textu můžeme usuzovat, že Remizov byl obeznámen s danou problematikou a využil, jak se dále přesvědčíme, získaných informací při práci na svém textu.⁹⁵ Na tento fakt poukázala jako první R.P.Dmitrijevoá v práci věnované tomuto Remizovovu textu.⁹⁶ Jako druhý pramen A.Remizov použil učebnici Gudzije *История древнерусской литературы*, v níž je zdůrazněn motiv síly lásky, překonávající všechny vnější překážky, jenž rezonoval s Remizovovým vnímáním lásky.

V Remizovově životě zaujímala výjimečné místo jeho žena, Serafina Pavlovna Dovgello. Po její smrti se hlavním tématem jeho tvorby stalo odloučení od milované ženy. Převážná většina Remizovových textů staroruských povídek a legend (výjimkou jsou *Легенда о царе Соломоне* a *Соломония*) vznikla koncem čtyřicátých a v průběhu padesátých let. Lze je chápat jako určitý cyklus spojený motivem nesmrtelné lásky a ztráty milované osoby. Sám se o tomto několikrát zmiňuje - "*Соломонией и Грудцыным* открывається моя повесть о любви", a *Тристана и Исольту* называет своей <лебединой песней>, с которой ему <горько расставаться>."⁹⁷ Je možné se domnívat, že tyto texty o lásce a osudu byly věnovány památce jeho ženy, jejich lásce a rozluce.⁹⁸ Tyto aspekty najdeme i ve zkoumané povídce, kde jsou obě témata osou syžetu. V první řadě zde figuruje příběh tragické lásky mezi Drakem a ženou knížete, Olgou, odsouzený k osudovému konci. Nejvýrazněji tento aspekt Remizov rozvíjí ve vzájemném vztahu hlavních hrdinů, Fevronie a Petra, kteří musejí na cestě za svým

⁹⁵ Грачева, А. М.: Алексей Ремизов и древнерусская культура. Из. Дмитрий Буланин, С.-Петербург 2000, с. 276. Дále jen Алексей Ремизов и древнерусская культура а uvedенá stránка.

⁹⁶ Дмитриева, Р. П.: Повесть о Петре и Февронии в пересказе А. М. Ремизова. ТОДРЛ, Ленинград 1971, т. XXVI, с. 155-176. Дале uvádíme jméno autora s uvedenými stranami.

⁹⁷ Раевская-Хьюз, О.: Образ С. П. Ремизовой-Довгелло в творчестве А. М. Ремизова. In: Алексей Ремизов. Исследования и материалы. Из. Дмитрий Буланин, С.-Петербург 1994, с. 13.

⁹⁸ Тамтež, с. 13.

šťěstím zdolat nejrůznější překážky a jejichž láska překonává i smrt, což je krásně shrnuto v závěru povídky: "И всякий раз на Москве, в день их смерти, Петра и Февронии, на литии лебедь-колокол разносил весть из Кремля по русской земле о неразлучной любви, человеческой волей нерасторжимой."⁹⁹

Vraťme se nyní k pojetí mýtu, jak jej chápal Remizov. Podle něj byl mýtus událostí nebo příběhem původně vyprávěným očitým svědkem. Jeho základ se však postupně v procesu jeho předávání z generace na generaci ztrácel, proto Remizov svůj přínos viděl v očištění této původní rekonstrukce události a jejím novém uměleckém ztvárnění. Podle něj byly folklór a stará literatura vzájemně spjaty, snažil se tedy ve svých zpracováních staroruský text co nejvíce přiblížit k jeho folklórním či dokonce "reálným" pramenům.¹⁰⁰ V jeho dílech lze vysledovat tendenci, již R.P.Dmitrijevovala charakterizovala takto: "... он стремился обратить внимание читателя на главную поэтическую мысль, которая казалась ему до сих пор не замеченной."¹⁰¹ Kromě stylistického přepracování a větších či menších významových posunů můžeme v Remizovových textech najít různé citace doprovázené jeho komentáři a úryvky z jiných staroruských textů. Autor dále při práci využíval všechny dostupné redakce jednotlivých textů a vybíral z nich určité motivy a prvky hodící se jeho záměrům. V neposlední řadě do díla pronikaly vzpomínky, pocity, nálady a okolnosti jeho života, přibližující staroruské texty soudobým čtenářům. V Remizovově verzi příběhu *O Petrovi a Fevronii* se nacházejí dva takové příklady. První část vyprávějící o drakových návštěvách zahrnuje tento popis: "Она заметила, слуги, когда он сидит с ней, потупясь отходят или глядят, не

---

⁹⁹ О Петре и Февронии муромских. In: Дмитриева, Р. П.: Повесть о Петре и Февронии в пересказе А. М. Ремизова. ТОДРЛ, Ленинград 1971, т. XXVI., с. 176. Дále budou citace z textu povídky uváděny ve tvaru О Петре и Февронии муромских s příslušnou stránkou.

¹⁰⁰ Грачева, А. М.: Древнерусские повести в пересказах А. М. Ремизова. Русская литература, 1988, № 3, с. 111. Дále jen Древнерусские повести в пересказе А. М. Ремизова s uvedenou stránkou.

глядя: мужу все позволено, но когда на людях, *это как в метро в сос соседа.*"¹⁰² Druhým takovým momentem je uvedení jména malíře a obrazu, známého současníkům, na základě kteréžto znalosti u čtenářů mohla být navozena konkrétní představa o jedné z postav příběhu. A.M.Gračevová přirovnává jeho styl práce k práci přepisovačů knih: "... Ремизов как бы восстанавливал метод работы древнего книжника. Он переделывал уже существующие сказки, апокрифы, повести, но ставил под ними свою фамилию, так как создавал свою "последнюю редакцию" известных произведений."¹⁰³

V dalších částech práce provedeme analýzu konkrétních prostředků používaných autorem.

Nejdříve se zaměříme na autorovo zpracování postav povídky. Během celého tvůrčího procesu prošly řadou změn, a to zejména změn týkajících se zobrazení jejich charakterů. Staroruský text tíhl spíše k abstraktnímu popisu postav a kromě jmen hlavních hrdinů, Petra a Fevronie, známe pouze jméno Petrova bratra - Pavla. U Remizova došlo ke konkretizaci a individualizaci postav. Vedlejší postavy se oproti originálu staly živějšími a méně jednoznačnými. Dále se v textu objevuje nová postava vypravěče Lasky - Alexeje.

U postavy Draka podtrhl Remizov folklórní rysy. V textu jsou několikrát opakována slova jako "белые крылья", "летающий", "огненный", "кольчатый", což jsou typické atributy této folklórní postavy. V jednom ze svých dopisů přesně vysvětluje rozdíl mezi folklórním drakem a drakem legend a ikon: "... спутали змия (огненный с белыми крыльями) со змеем - драконом (зеленые крылья, не огненный, а упругий)..."¹⁰⁴ Tuto charakteristiku několikrát

---

¹⁰¹ Дмитриева, Р. П.: Повесть о Петре и Февронии в пересказе А. М. Ремизова. ТОДРЛ, Ленинград 1971, т. XXVI, с. 156.

¹⁰² О Петре и Февронии муромских, с. 165.

¹⁰³ Древнерусские повести в пересказах А. М. Ремизов, с. 117.

¹⁰⁴ Кодрянская, Н.: Алексей Ремизов, Париж 1959, с. 232.

zmiňuje v samotném textu: "Огненный Змей летит на тоску. Белые крылья, зеленый у Дракона и сам как листья зеленый, Егорий Храбрый его на иконах в брюхо копьем проткнул."¹⁰⁵ Na jiném místě čteme: "... огненный Змей не Дракон, копьем в брюхо не пырнешь..."¹⁰⁶ Je to ohnivý drak, který je ve folklóru zobrazován jako svůdce žen.¹⁰⁷

Tento motiv se objevuje v mikroepizodě zachycující drakovy návštěvy u kněžny Olgy. Drak navštěvuje mladé ženy, jejichž manžel je dlouho pryč nebo zemřel, právě v podobě jejich mužů, např. v pohádkách: "Слыхали вы о Змее Змеевиче? Ежели слыхали, так вы знаете, каков он и видом и делом; а если нет, так я расскажу о нем сказку, как он, скинувшись молодым молодцом, удалым удалцом, хаживал к княгине-красавице... А супруг ее князь-княжевич Иван Королевич, по обычаю царскому, дворянскому, занимался охотой..."¹⁰⁸ Tyto prvky Remizov rozvedl ve své verzi povídky. Kníže Pavel je známý jako výborný lovec, který většinu svého času tráví mimo domov. Na svou ženu nemá čas a dá se říci, že ji spíše přehlíží. Drak se u Olgy zjevuje, protože se jí stýská a pociťuje citovou prázdnotu. Není zcela jasné, zda se Remizov inspiroval folklórem všeobecně nebo zda svoji roli sehrály texty ústně předávaných legend o Petrovi a Fevronii, zvláště verze zapsaná V. Sokolevským a citovaná Skripilem¹⁰⁹ : "(Петрůв брат) ...был охотником с самых молодых лет, и все свое время проводил в поле и в лесу, гоняясь за зверями и птицами. Иоан был женат, но, нисколько не склонный к семейной жизни, он редко бывал дома и по несколько месяцев не видел молодой своей жены."¹¹⁰ Jeho žena je charakterizována takto: "И грустила одинокая молодая жена его, запершись в своем

¹⁰⁵ О Петре и Февронии муромских, с. 166.

¹⁰⁶ О Петре и Февронии муромских, с. 166.

¹⁰⁷ Шапарова, Н. С.: Краткая энциклопедия славянской мифологии. Изд. "Астрель", Москва 2001, с. 258-260.

¹⁰⁸ Афанасьев, А. Н.: Народные сказки А. Н. Афанасьева. т. 2, Москва 1957, с. 185.

¹⁰⁹ Скрипиль, с. 153-156.

¹¹⁰ Скрипиль, с. 153.

тереме, и плакала и роптала на скучную свою, забытую всеми молодость."¹¹¹ V originále povídky jsou drakovy návštěvy způsobeny ďáblovými intrikami.

V analyzovaném textu jsou důsledky takového vztahu mezi drakem a ženou vykresleny způsobem shodným s folklórními prameny. Existence těchto vztahů se projevuje určitými příznaky, např. *práce v domě a na poli je stoprocentní jako v přítomnosti hospodáře* nebo *změna ženina zevnějšku, začne rapidně hubnout*.¹¹² V povídce si okolí knížete všimne změn v Olžině vzhledu: "И у всех на глазах с каждым днем она тает."¹¹³ nebo "С княгиней неладно: день ото дня, как вешний снег..."¹¹⁴

I konec lásky Olgy a Draka je pravděpodobně do určité míry inspirován folklórem. Stejně jako v povídce i ve folklórní tradici žena, která se zamiluje do bytosti z jiného světa, umírá, jakmile zemře její milý. Pro použití tohoto konce mluví ještě jeden fakt - jak již bylo výše řečeno, jedním z centrálních Remizovových témat byla nesmrtelná láska pojímaná jako "...великая жизнетворящая сила, способная спасти человека и весь мир от нравственного <пропада>."¹¹⁵ Jedna z jejích podob je promítnuta do milostného vztahu pozemské bytosti s kouzelnou bytostí. V povídce má dokonce dvojí, na sebe navazující podobu. Remizovovo pojetí takového vztahu vychází z myšlenky zaujímající přední místo v jeho kosmogonii a související se symbolikou ohně. Podle něj je láska nekonečná, neboť přetrvává v dalších reinkarnacích obou milujících bytostí.

Pozastavme se nyní u symboliky ohně. Oheň byl vždy vnímán ze dvou protikladných hledisek. Na jedné straně byl chápán jako hrozivý a ničící element, schopný zabíjet, na straně

¹¹¹ Скрипиль, с. 153.

¹¹² Максимов, С. В.: Нечистая, неведомая и крестная сила. ТОО "ПОЛИСЕТ", Санкт-Петербург 1994, с. 5-28.

¹¹³ О Петре и Февронии муромских, с. 165.

¹¹⁴ О Петре и Февронии муромских, с. 165.

druhé jako životodárná, plodivá a tvořivá síla, jako ochrana před nebezpečím a také jako prostředek očištění a prostředník mezi člověkem a bohem.¹¹⁶ V souvislosti s Remizovovou kosmogonií je pro náš rozbor významnější právě tento druhý aspekt. V některých starých náboženstvích byl svět chápán jako věčně hořící obětní oheň, jemuž je neustále postupovat obětiny; tím dochází k jeho kontinuálnímu obnovování. Tento akt byl podstatou života. Láska a také žádostivost smyslů, rovněž vidění a slyšení, byly chápány jako spalující oheň. Člověk tak svým životem představoval vlastně obětinu kladenou na oheň a touto cestou mu bylo odhalováno vyšší poznání.¹¹⁷ Oheň také symbolizoval určitou duchovní podstatu, božský plamen, který v sobě nese každý člověk. V některých náboženských tradicích je právě oheň v podobě boha ochráncem této lidské podstaty.¹¹⁸ Chápeme-li tedy lásku jako určitou personifikaci očišťujícího ohně, milující bytosti svou ohňovou smrtí spějí k obrodě v nové podobě a nabývají nového poznání. Dodejme, že v téže době, kdy Remizov pracoval na analyzované povídce, pracoval i na textu *Tristana a Isoldy*, který je věnován stejnému tématu.

V souvislosti s tematikou ohně je pro nás zajímavý samotný popis postavy Draka. Lze předpokládat, že se Remizov nejspíše inspiroval staroruskou tradicí, která nebeské jevy na základě vizuální podoby projevů jejich podstaty popisovala jako ohnivé draky padající na zem. Je pozoruhodné, nakolik je charakteristika této postavy u Remizova blízká popisům boha ohně jako např. indického Agniho nebo íránského Átára; srovnajme např. popis Draka: "...блеск прорезал ее мутный сон, она очнулась и в глазах кольцом жарко вьется и крылом к ней - горячо обнял..."¹¹⁹ či opakující se adjektiva v epizodě

¹¹⁵ Древнерусские повести в пересказах А. М. Ремизова. с. 114.

¹¹⁶ Cooperová, J. C.: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Mladá fronta, Praha 1999, s. 125-127.

¹¹⁷ Campbell, J.: Proměny mýtu v čase. Portál, Praha 2000, s. 80.

¹¹⁸ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení. OIKUMENÉ, Praha 1995, díl. I. str. 284-310.

boje Petra s Drakem "золотилось", "золотой вихр", "огненный туман" s charakteristikou indického Agniho: "...sestupuje v podobě blesku...bývá ztotožňován se Sluncem..." nebo "...s některými Agniho vlastnostmi (teplo, zlatá barva, neboť se mu připisuje zlaté tělo...)..."¹²⁰

V neposlední řadě je oheň také spojován s milostnou magií. Oheň byl využíván jako prostředek k zajištění lásky a k získání náklonnosti druhého pohlaví,¹²¹ což nás přivádí k myšlence, že motiv Petrova onemocnění prostřednictvím ohnivě krve a jeho následné uzdravení Fevronií bychom mohli chápat jako určitý projev této magie. Na druhé straně můžeme Fevronii vnímat jako nositelku kouzelné a léčitelské moci; tyto ženské aspekty byly spojovány s živlem vody¹²². Již v dávných dobách lidé věřili v očištnou a ochranou moc vody před nemocemi a vlivem zlých duchů. Fevronie jako zosobnění vodního živlu mohla tedy uzdravit nemoc způsobenou živlem ohnivým, zosobněným Drakem.

Právě prostřednictvím motivu Petrovy nemoci byl "mýtus člověka a kouzelné bytosti" přenesen na hlavní protagonisty analyzované povídky, Petra a Fevronii. Jak již bylo výše zmíněno, jednalo se nejdříve o lásku kněžny Olgy a draka, který sice byl na jedné straně kouzelnou bytostí, ale vystupoval v pozemské podobě jejího muže. Jelikož Petrova nemoc byla nadpřirozeného původu, mohla hrdinu vyléčit pouze osoba mající dvojí přirozenost, tedy lidskou i kouzelnou. K dosažení tohoto autorova záměru musela postava Fevronie během čtyř redakcí projít řadou změn. Remizov vyšel ze Skripilovy teze, podle níž část povídky pojednávající o vztahu obou hrdinů vznikla na základě folklórního syžetu o moudré dívce. Výsledkem změn, kterými tento syžet prošel při zpracování v hagiografickém stylu, byla ztráta Fevroniiných démonických

¹¹⁹ О Петре и Февронии муромских, с. 165.

¹²⁰ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení. OIKÚMENÉ, Praha 1995, díl I., str. 199-200.

¹²¹ Славянская мифология. Эллис Лак, Москва 1995, с. 285.

¹²² Славянская мифология. Эллис Лак, Москва 1995, с. 70-73.

rysů charakterizujících ji jako čarodějku. V první redakci Remizovovy povídky byla Fevronie spojována s kouzly, ale obraz moudré dívky nebyl změněn. Ve staroruském textu byla v zobrazení Fevronie zdůrazněna právě její moudrost, poukazující nejen na folklórní předobraz "moudré dívky", ale také na staroruskou písemnou tradici.¹²³ Jermolaj vytvořil určitý komplex vlastností vycházejících z obou tradic: " ... не просто разумной и вдумчивой, но остроумной и находчивой, умеющей с фольклорным озорством загадывать загадки."¹²⁴ Pro staroruskou literaturu nebyl důležitý popis vnější krásy, i když v originální povídce je rozeznatelný podle reakce okolí. Důraz byl kladen na "vnitřní" charakteristiku žen, např. *мудрость, разум а благочестие*. Fevroniina schopnost vyléčit knížete byla podmíněna její láskou - "любовь - это знание, как сохранять здоровье и <целити недуги>."¹²⁵ Není bez zajímavosti, že pro své léčení používá rozšířený prostředek - kvas, jenž na symbolické úrovni představuje lásku.¹²⁶

Remizov se snažil rekonstruovat v postavě Fevronie určité rysy čarodějky. Ve folklórní tradici můžeme najít dvě tendence v zobrazování vědmy či čarodějky (v ruštině se pro ženy ovládající magii používají názvy jako *ведьма, ведунья, вешина*. Jejich mužský protiklad je *колдун*. V některých místech se odlišují *колдун* a *колдунья* od *ведьма* a *ведьмак*. První byli vnímáni jako lidé, kteří se naučili magii od nečistých duchů či ďábla, kdežto druhý termín se používal pro lidi, kteří vládli nadpřirozenou mocí od narození. V našem textu budeme nadále tedy užívat jen termín *ведма*). Na jedné straně byly vědmy v předkřesťanské době považovány za ochránkyně vědění a léčitelky, prováděly určité obřady zajišťující plodnost, věštily

---

¹²³ Гладкова, О.В.: "Возлюбих бо разум и благочестие". Образ идеальной любви в древнерусской литературе. In: "А се грехи злые, смертные..." Любовь, эротика и сексуальная этика в доиндустриальной России. Изд. "Ладомир", Москва 1999, с. 492-500.

¹²⁴ Тамtéž, с. 497.

¹²⁵ Тамtéž, с. 498.

¹²⁶ Cooperová, J.C.: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Mladá fronta, Praha 1999, str. 95.

budoucnost a zařikávaly v dobách nouze. Tyto vlastnosti se asi nejvíce odrazily právě v pohádkové postavě "moudré dívky", např. moudrá Vasilisa. S příchodem křesťanství začaly být vědmy vnímány negativně, jako osoby, které jsou ve spojení s ďáblem a jejichž úkolem je všemožným způsobem škodit lidem.

V druhé redakci Remizov spíše upřednostnil obraz Fevronie jako vědmy. Její chování nabylo na vášnivosti a příkrosti, což se projevilo např. v epizodě po prvním uzdravení, kdy Petr nesplní svůj slib. Jestliže porovnáme její reakci na tento čin z druhé redakce: "И как уезжать из Ласкова, послал Февронии подарок - благодарность. Но она не приняла. Молча рукой отстранила. А на языке ее было: <подлец>"¹²⁷ se stejnou scénou ve čtvrté redakci, vidíme, že se diametrálně odlišují: "...Она не приняла. Молча рукой отстранила от себя драгоценности, а на губах ее была печаль: <несчастный!>"¹²⁸ Nejzřetelněji je toto chování patrné v poslední epizodě, v níž lid nesplnil přání hrdinů být pohřbeni společně. Scéna Fevroniina přesunu k mrtvému Petrovi, doprovázená bouřkou, působí velmi strašidelně. Podle A.M.Gračevové byla transformace hlavní hrdinky z křesťanské "moudré dívky", která se za života svého muže stala mniškou, ve vášnivou vědmu spojena s Remizovovým filozofickým hloubáním nad ontologickým významem binární opozice pozemské a nebeské lásky.¹²⁹

Remizov nebyl po dokončení druhé redakce stále spokojen se ztvárněním hrdinky. V jednom z dopisů Kodrjanské si stěžuje: " Мне не нравится моя Феврония, в ней я не слышу визга боли, она "мудрая", а значит спокойная, а ведь мне надо, чтобы человек от тоски загрыз землю, это мое."¹³⁰

V závěrečné verzi prošla největší změnou právě Fevronie - došlo ke spojení charakteristických rysů vědmy a

¹²⁷ Алексей Ремизов и древнерусская культура, с. 284.

¹²⁸ О Петре и Февронии муромских, с. 172.

¹²⁹ Алексей Ремизов и древнерусская культура, с. 285.

¹³⁰ Кодрянская, Н.: Алексей Ремизов. Париж 1959, с. 234.

"moudré dívky". Fevronie spolu s Petrem jsou opakovaně popisovány slovy jako "кротость" a "смирение". Kromě toho je vyzdvihována její moudrost. Remizovovy hlavní postavy jsou velmi často moudré a právě tato jejich vlastnost je příčinou jejich neštěstí a kvůli ní musí překonat nesčetné překážky, tak je tomu např. u postav Fevronie, Meluzíny či krále Šalamouna.¹³¹

Na druhé straně najdeme v postavě Fevronie rysy odkazující na její magické umění. Jedním z důvodů, proč proti ní brojili bojaři, byla právě její magická moc. Remizov se tímto detailem odlišuje od staroruského textu, kde je jako jediný důvod uváděn její nízký původ. V druhé části povídky v mikroepizodě, pojednávající o sporu bojarů s Fevronií, autor rozšířil syžet o další epizodu s chlebovými drobtý, čímž zdůraznil její moc. Poté, co bojaři při hostině navrhli, že jí dají vše, co bude chtít, pokud odejde, vzala Fevronie chlebové drobtý a vyhodila je do vzduchu. Ty se proměnily ve zlato, stříbro a drahé kameny. Na rozdíl od originálu, kdy proměnu drobtů můžeme chápat jako zázrak, který má ukázat její čistotu, scéna v Remizovově podání končí výbuchem jejího hněvu a prokletím bojarů: "Вашим женам, пускай себе великанются. А вам - глаза ее вдруг вспыхнули, загорелись и горели, не переглядеть и рысь зажмурится, не солнечный огонь, а преисподний огонь: будьте вы прокляты! Не болить вам, не мнить."¹³² Tato scéna byla autorem pravděpodobně převzata ze zápisů folklórní legendy o Petrovi a Fevronii. Postava Fevronie se ve zmíněné ukázce tedy přibližuje spíše obrazu vědmy z druhé redakce. Nejvíce se tato tendence projevila v poslední části vyprávějící o činech po její smrti. Porovnáme-li scénu přesunu na místo společného posledního odpočinku: "...И к полночи загрело. Дорога до города из Воздвиженья вшибь и выворачивало - неуспокоенная, выбила Феврония крышку

¹³¹ Древнерусские повести в пересказах А. М. Ремизова, с. 113.

¹³² О Петре и Февронии муромских, с. 174.

гроба, поднялась грозой и летела в Собор к Петру. Полыхавшая молния освещала ей путь, белый огонь выбивался из-под туго сжатых век и губы ее дрожали от немевших слов проклятия."¹³³ s pohádkami vyprávějíci o vědmách vstávajících z hrobu: "Наступила полночь - дунул ветер, гробница заколыхалась, крышка долой упала"¹³⁴, odhalíme zde společné prvky. Fevronie je i po smrti silná, aktivní. Proto i v této scéně cítíme její hněv podobný hněvu ve scéně prokletí bojarů. Dovolujeme si tvrdit, že v postavě Fevronie se u Remizova odrazily za první obrazy folklórního prototypu "moudré dívky" - léčitelky a postavy z původního staroruského textu, a za druhé určité rysy vědmy.

Postava Petra nabyla také konkrétnějších rysů než v originálním textu. Remizov jej vykresluje jako osobu bez vůle, mírnou a pokornou: "А был Петр не в Павла, не скажешь охотник, да ему и птицу вспугнуть духу не хватит, пугливый и кроткий."¹³⁵ Ale stejně jako v originále dochází ke změně v jeho chování v mikroepizodě zápasu s drakem.

Zcela nová je v povídce postava Lasky - Alexeje. Je to bytost stojící mezi dvěma světy a stejně jako vypravěč v pohádkách nachází se současně v kouzelné realitě povídky a v realitě svých posluchačů. Spojení se současností Remizov docílil přirovnáním jeho charakteru k obrazu malíře M.V.Nestěrova "Видение отроку Варфоломею"¹³⁶: "Таким представится Несторову Радонежский отрок в березовом лесу под свежей веткой, руки крепко сжаты, в глазах лазурь, подыметя с земли и улетит."¹³⁷ Je to osoba s velkými znalostmi o přírodě a věcech skrytých lidskému zraku, umí vyprávět pohádky a právě od něj se Olga dozvídá o ohnivém drakovi. Je to rádce nejen Pavla, kterého informuje, jakým

¹³³ О Петре и Февронии муромских, с. 176.

¹³⁴ Афанасьев, А. Н.: Народные сказки А. Н. Афанасьева. Москва 1957, с. 246.

¹³⁵ О Петре и Февронии муромских, с. 167.

¹³⁶ Дмитриева, с. 162.

¹³⁷ О Петре и Февронии муромских, с. 166.

způsobem může pomoci své manželce, ale také Petra, jemuž ukazuje, kde se nachází Agrikův meč. U něj Petr hledá pomoc, když se snaží najít Draka. A je to právě Laska, kdo na konci první části vypráví Petrovi o rjazaňských čarodějích. V jeho postavě vstupuje do příběhu sám autor. K tomuto předpokladu nás přivádí jeho jméno Laska - Alexej. Pro Remizovovu tvorbu je typické, že se v textech setkáváme s jím cíleně vytvořeným obrazem sebe sama, čímž fakticky utváří svůj autorský mýtus. Autorova osoba ožívá v celé škále literárních masek.¹³⁸ Postavu Lasky bychom mohli chápat v kontextu remizovovských masek jako prorůstající podoby - divotvůrce, čaroděje či vypravěče. Stejně jako Laska má Remizov určité schopnosti: "Его природная близорукость, <подстриженные глаза> таят в себе дар ясновидения и становятся <гномическими>, <купальскими>, глазами <приближающими дали> и открывающими невидимый мир чудесного и сверхъестественного."¹³⁹ V jeho tvorbě ožívá nadpřirozený svět a stává se pro něho reálnou skutečností. Toto své vidění předává Laskovi - v jeho pohádkách ožily příběhy o kněžně Olze a ohnivém drakovi a o šťastném vztahu Petra a Fevronie a není náhodné, že na konci druhé části se dozvídáme o zabití Lasky - jeho smrtí tak končí i vyprávění o lásce člověka s nadpřirozenou bytostí. Remizov tento moment ještě zdůraznil na začátku poslední části slovy: "Повесть кончена. Останется загадка жизни: неразлучимая любовь - Тристан и Исольда, Ромео и Джульета, Петр и Феврония."¹⁴⁰

Jako další nástroj rekonstrukce příběhů mu sloužily do textu vložené pasáže, podané formou zvěstí šířených mezi lidmi. V analyzované povídce je příkladem takovéto zvěsti historie Agrikova meče, formulovaná jako vzpomínky starousedlíků. Ve srovnání s originální verzí se jedná o doplňující informace,

¹³⁸ Синявский, А: Литературная маска Ремизова. In: Aleksej Remizov. Approaches to a protean writer. Slavica, Ohio 1987, str. 25-49.

¹³⁹ Тамtéž, s. 31.

¹⁴⁰ О Петре и Февронии муромских, с. 175.

zpracované nejspíše na základě Remizovovy znalosti Skripilovy stati. Další takový moment najdeme na konci první části, po vítězství Petra nad drakem. V textu je Olžina smrt a Petrovo onemocnění podáno dvěma různými způsoby. Konfrontuje se tu oficiální verze, stylizovaná jako zápis v letopisu: "...жена князя Павла Ольга, к которой прилетал огненный летучий Змей, захлебнулась змеиной кровью, а князь Петр, змеборец, от брызнувшей на него крови весь оволдырил, как от ожога"¹⁴¹ s verzí folklórní, tedy s tím, co přešlo do lidového vyprávění. Podle obyvatel Muromu se vše událo jinak: "Говорили, что волдыри пошли по телу от испугу и от испугу саданул Петр Ольгу."¹⁴²

Zaměříme se nyní na změny ve struktuře textu provedené Remizovem. Povídka na rozdíl od originálu začíná expozicí popisující nejdříve všechna místa, na kterých se odehrává děj samotného příběhu, a poté jednotlivé postavy první části děje. A.M.Gračevová jeho styl výstavby expozice přirovnala k filmovému principu střídání záběrů: "Сначала общий план - взгляд на Муром, увиденный как бы с птичьего полета. Далее - собор Рождества Богородицы, женский монастырь Воздвиженья и, наконец - герои первой части - князь Павел, Ольга и огненный Змей."¹⁴³ V závěru expozice se čtenář dozvídá stejně jako v originále zápletku první části.

Ve staroruském textu je první část věnována motivu boje s drakem, převzatému z folklorních pramenů. Děj je podán velmi stručně a lakonicky. Slouží spíše jako úvodní epizoda příběhu. Jediným propracovanějším místem s dialogy je scéna setkání Petra s drakem. Je zde vylíčen psychologicky vyhocený moment, kdy Petr vidí draka v podobě svého bratra. Do té doby pasivní hrdina se začíná chovat aktivně. Zejména tato scéna a

---

¹⁴¹ О Петре и Февронии муромских, с. 169.

¹⁴² О Петре и Февронии муромских, с. 169.

¹⁴³ Алексей Ремизов и древнерусская культура, с. 290.

důsledek jeho činu sloužily autorovi jako zápletka pro další část věnovanou Fevronii.

Oproti originálu se v první části povídky stala centrálním tématem historie milostného vztahu kněžny Olgy a Draka. Jak jsme již výše uvedli, Remizov při vykreslení charakterů postav a zápletky využil známé folklórní motivy týkající se drakobijství. Autor vnesl do textu detaily, z nichž má čtenář možnost pochopit psychologické pozadí činů hrdinů; např. ukazuje jaký vliv měl na osud Olgy charakter jejího muže.

Průběh dalších událostí prodělal také nemalé změny. Staroruský text byl koncipován jako legenda o životě svatých, a proto musely být návštěvy draka, popisované jako ďáblovy intriky, kněžně velmi nepříjemné a proto se také jde sama svěřit svému muži. Kníže jí poradí, jak dál postupovat, a vysvětlí jí, že se tím nejenom zbaví drakovy přítomnosti, ale zachrání i svou duši: "Аще убо глаголетъ к тебе какова словеса, да воспросиши и с лестию и о сем: вест ли сей неприязневым духом своим, от чего ему смерть хочет быти. Аще ли увеси и нам поведаеши, свободишися не токмо в нынешнем веце злаго его духания и сипения и всего скарядия, еже смрадно есть глаголати, но и в будущий век нелицемернаго судню Христа милостива себе сотвориши."¹⁴⁴ Kněžna ho poslechne a udělá, co jí manžel poradil. V Remizovově podání dostává tato část zcela odlišný ráz, Olga ráda poslouchala pohádky, a právě tímto způsobem se dozvěděla o ohnivém drakovi. Velmi často se setkáme v Remizovově cyklu staroruských povídek se situací, kdy se náhle vymyšlený svět z knih a pohádek stává skutečností pro hrdiny nadané vysokou mírou představivosti a fantazie a může to mít pro ně i tragické následky. Dle našeho názoru se tento motiv vyskytuje i zde. Olga ve své samotě a opuštěnosti přivolává Draka, do něhož se zamiluje, a tento vztah jí přináší smrt. Na jedné straně je do něj zamilovaná a ví, že to, co dělá, není správné, na straně druhé se nedokáže své vášně vzdát.

Svého muže se bojí, a proto se mu přizná až když ji Pavel jednoho dne nečekaně navštíví. Pavel se rozzuří, ale necítí za její poklesek žádnou vinu. Laska mu poradí, aby se kněžna zeptala Draka na způsob, jak jej lze zničit. Pojďme se nyní blíže podívat na scénu, kdy Pavel žádá Olgu: "Павел посмотрел на нее гадливо. - Перестань, слушай. С этим надо покончить. Дойдет до людей, ославят: жена путается со Змеем... а сам он тебе скажет, откуда ждать ему свою смерть. Слышишь. Ты подластишься к нему и выпитай: от чего тебе смерть приключится? Она слушала, озираясь: она искала глазами другого Павла, которого не боится. - Большой грех. И я за тебя отвечаю перед Богом. - Я спрошу, говорит она безразлично и черные кольца катятся из ее глаз."¹⁴⁵ Jak vidíme, Olga nechce, aby její milý zemřel, a souhlasí pouze pod nátlakem svého muže, je tedy logické, že na rozdíl od prototypu ve staroruské povídce končí tragicky.

V závěru první části Remizov velmi barvitě popisuje boj Petra s Drakem. Domníváme se, že toto zobrazení boje je určitým způsobem blízké úvodní epizodě pojednávající o setkání kněžny Olgy a Draka. Děje obou epizod se odehrávají zároveň v reálném a snovém světě. Pro Remizova byl velmi významný motiv snu. Chápal ho jako vykročení do čtvrtvé dimenze, osvobozené od zákonitostí reálného světa: "Реальная жизнь ограничена и стеснена трехмерностью; принуждение проникает все часы бодрствования, во сне же, когда человек освобождается прежде всего из-под власти трехмерного пространства, впервые появляется чувство свободы и сейчас обнаруживаются чудеса <совместности> и <одновременности> действия немыслимые в дневном состоянии."¹⁴⁶ Toto pojetí se blíží chápání času a prostoru ve staroruské literatuře a folklóru. V úvodní části Remizovovy

---

¹⁴⁴ Авторский вариант, с. 211-212.

¹⁴⁵ О Петре и Февронии муромских, с. 166.

¹⁴⁶ Д'Амелия, А.: Неизданная книга Мерлоу. In: Aleksej Remizov. Approaches to a Protean Writer. Slavica, Ohio 1987, str. 153.

povídky se Olga ve snu setkává s Drakem v jeho pravé podobě, ale zároveň ho vidí v podobě svého manžela. V čtenáři tato pasáž vyvolává zvláštní pocit, jako by se děj odehrával ve dvou světech najednou. Ten samý pocit můžeme mít i ze scény zápasu Petra s Drakem: " В его глазах Ольга а с ней Павел ... Нет, это не чудится, это Павел! И странно: сквозь Павла видит он окно, в окне золотая береза. И догадался: огонь! - огненный Змей."¹⁴⁷ Samotný popis boje se nese v stejném duchu. Na jedné straně Remizov používá barevné smyslové efekty, které navozují atmosféru děje odehrávajícího se mimo tento svět. Na straně druhé se setkáváme se smyslově konkrétním zobrazením zápasu.

Shrneme-li jednotlivé prvky zahrnující nejen změny struktury, ale i změny charakterů postav v první části, dojdeme k závěru, že všechny zásahy byly použity k zesílení syžetu o drakobijství a vykreslení vztahu knížete Pavla a jeho ženy Olgy a důsledků tohoto vztahu, které Remizov rozvinul v další části.

V druhé části povídky Remizov spojil epizody dvou částí staroruského textu. Čtenář se dozvídá o setkání Petra s Fevronií, jeho vyléčení, jejich svatbě, vyhnání a návratu do Muromu. Jak jsme již zmínili výše, Remizov přenesl "mýtus lásky člověka a kouzelné bytosti" na nové protagonisty - Petra a Fevronii, a tomuto svému záměru se snažil podříditi hrdinčin charakter. Co se týče struktury textu, nedochází k žádným výrazným změnám. Remizov stejně jako autor originálu využívá pohádkový syžet o "moudré dívce" založený na zkoušce hrdinovy vůle. Po překonání svých stavovských předsudků získává štěstí v podobě své budoucí ženy. Remizov zdůraznil zvláštnosti Fevronie v epizodě popisující její spor s bojary, v němž na jedné straně použil nové podrobnosti a na straně druhé vypustil epizodu naznačující, že všechny ženy jsou stejné.

---

¹⁴⁷ Повесть о Петре и Февронии муромских, с. 169.

Třetí část vypráví o smrti obou hrdinů, završené jejich posmrtným spojením. Remizovovo pojetí se odlišuje od originální legendy - před odchodem do kláštera sama Fevronie předpovídá jejich společnou smrt: "Смерть придет за тобой и за мной в один час."¹⁴⁸ V obou verzích se Fevronie v klášteře věnuje vyšívání. Na rozdíl od originálu hrdinka nevyšívá postavy svatých, ale stromy, květiny, zvířata a hlavně postavu zajíce, který byl přítomen jejímu seznámení s Petrem. I její práci tedy vnímal Remizov jinak. V originále se zabývá posvátnou činností, zde jí práce pomáhá překonat její smutek po manželovi. V poslední epizodě dochází také k posunu. Ve staroruském textu autor zdůrazňoval, že stejně jako za života, tak i po smrti se je nerozumní lidé snažili rozdělit. Popis jejich opětovného spojení v jedné rakvi byl podán jako fakt motivovaný jejich přáním. V Remizovově povídce hlavní roli sehrála Fevronie. Z místa, kam ji lidé pohřbili, se vrací zpátky do Muromu na místo jejich společného odpočinku.

---

¹⁴⁸ Повесть о Петре и Февронии муромских, с. 176.

ZÁVĚR

V úvodní kapitole této diplomové práce jsme se pokusili přehledně shrnout historii vzniku autorského textu a sporu o autorství povídky *O Petrovi a Fevronii*. Zjistili jsme, že mezi vědci existovaly původně dvě protichůdné názorové skupiny. První z nich tvrdila, že povídka byla napsána neznámým autorem v 15.století, naproti tomu druhá skupina zastávala názor, že povídka byla napsána během 16.století spisovatelem a publicistou Jermolajem-Erazmem. Postupně jsme uvedli jednotlivé argumenty a analýzy variant textu První redakce, což nás dovedlo k závěru, že za autorský text můžeme považovat variantu, jenž byla součástí rukopisu соб. Соловецкое №287, a jejím autorem byl nepochybně Jermolaj-Erazmus.

V další části první kapitoly jsme se věnovali druhotným redakcím povídky a jednotlivým analýzám jimi zpracovaného autorského textu. Zjistili jsme, že v časovém rozmezí od 16.st. do počátku 18.st. vznikly čtyři redakce povídky. Ve všech verzích můžeme najít vedle osobitých změn několik společných tendencí. V první řadě se autoři snažili nahradit dialogičnost vyprávěním a tím velmi často docházelo k narušení syžetu. Další dva rysy - nekononičnost stylu a blízkost k folklóru - se rozvíjely ve dvou protichůdných směrech podle názorového zaměření dotyčné osoby přepisující text. Buď byla povídka přepracována v hagiografickém kánonu, nebo autor tíhnul naopak k pojetí vycházejícímu z folklóru.

V poslední části jsme uvedli stručný přehled životních osudů autora povídky, Jermolaje-Erazma, spolu s nástinem jeho ostatních děl.

Druhá kapitola se zabývá analýzou vztahu povídky a bylinného eposu. V bylinách je velmi rozšířeným tématem drakobijství, jenž se objevuje také v první části povídky. Porovnáním charakteristiky postavy draka, zobrazovaného jako

ohnivá létající bytost, svůdce a únosce žen, a dalších prvků, jako děj odehrávající na knížecím dvoře, hlavní hrdina bojující za čest svého knížete či podmínky drakovy smrti, s první částí povídky jsme došli k závěru, že se zde vyskytují shodné prvky. Na druhé straně, ty samé prvky se objevují i v dalších folklórních památkách a můžeme tedy předpokládat, že byliny sloužily autorovi nejspíše jako jeden z možných pramenů použitých v díle.

S národní poezií souvisí také formulace popisující podmínky drakovi smrti - "смерть моя есть от Петрова плеча, и от Агрикова меча", kdy název meče, jak jsme viděli, má paralely ve folklóru.

Na počátku třetí kapitoly jsme ve stručnosti vysvětlili teoretické základy strukturně-sémantické analýzy B.Kerbelite, kterou jsme zvolili jako metodu pro nalezení folklórních kořenů textu povídky. Tato metoda je založena na vyhledávání elementárních syžetů, což jsou minimální epizody s určitými vlastnostmi, a jejich klasifikaci. Podrobnou analýzu spolu s výkladem teorie jsme provedli na textu první části povídky.

V další části práce následovala samotná strukturně-sémantická analýza povídky *O Petrovi a Fevronii*. Dále jsme se snažili postupným rozbořem vybraných folklórních děl potvrdit naši hypotézu o folklórních kořenech povídky. Vyšli jsme z předpokladu, že musí existovat paralely element. syžetů ve strukturách pohádek.

První část povídky je věnována tématice drakobijství. Porovnáním s vybranými pohádkami jsme došli k závěru, že na strukturálním stupni se shodují, ovšem na nižších úrovních se projevují rozdíly způsobené jak stylem povídky, zpracovávajícím některé mikroepizody v hagiografickém duchu, jako např. získání meče, chování hlavního hrdiny, tak záměry autora (poslední epizoda slouží jako spojnice dvou částí).

V centrální části povídky autor zpracoval syžet o moudré dívce. V povídce se nachází několik element. syžetů, jež

můžeme najít i v pohádce o moudré dívce. Je zajímavé, že autor využil epizody z obou verzí této pohádky - z první verze využil motiv záhadných odpovědí hrdinky a z druhé vzájemné měření moudrosti hlavních hrdinů. Stejně jako v první části autor přizpůsobuje dané syžety svým záměrům. Na rozdíl od pohádky, kde je centrálním motivem soupeření hrdinů a vítězství toho moudřejšího, autor popisuje sociální nerovnost, jež díky moudrosti hrdinky překonávají. V jednotlivých mikroepizodách je možné vysledovat další možné folklórní prvky, např. "přeměna zbytků jídla v zázračné předměty", "všechny ženy jsou stejné", "rozkvetlé hole" symbolizující štěstí rodu nebo analogie s cykly o spravedlivých vládcích.

Styl závěrečné části povídky jsme označili jako převážně hagiografický, i když zde lze najít určité náznaky folklórních motivů popisujících zázračné spojení milenců po smrti a úmluvu dvou milujících osob, podle níž zemřou v tu samou chvíli.

Čtvrtá kapitola je věnována povídce *O Petrovi a Fevronii muromských* Alexeje Remizova. V jeho zpracování středověké povídky došlo k řadě změn a posunů, které přiblížily syžet k jeho folklórním kořenům.

Shrneme-li všechny výše uvedené poznatky, docházíme k závěru, že námi použitá metoda na strukturální úrovni prokázala hypotézu folklórních kořenů povídky. Můžeme tedy předpokládat, že autor textu se nechal inspirovat nebo přímo využil různé folklórní prameny. Autor svým zpracováním těchto známých motivů dosáhl originálního podání a jeho dílo se stalo jedním z klenotů staroruské literatury.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura:

- Афанасьев, А.Н.: Народные русские сказки. т. I-III, Издательство Художественной литературы, Москва 1957.
- Гильфердинг, А.Ф.: Онежские былины записанные А.Ф. Гилбфердингом. Изд. Академии наук СССР, Москва/Ленинград 1950.
- Дмитриева, Р.П.: Повесть о Петре и Февронии. Наука, Ленинград 1979. (Kniha obsahuje autorský text a ostatní analyzované redakce Pověsti o Petre i Fevronii)
- Зеленин, Д.К.: Великорусские сказки Пермской губернии. "Правда", Москва 1991.
- Королькова, А.Н.: Русские народные сказки. Воронеж 1972.
- Круглов, Ю.Г.: Сказки. т. 1-2, Советская Россия, Москва 1988.
- Нечаев, А.Н.: Русские народные сказки. Гостилиздат, Москва 1952.
- Никифоров, А.И.: Северорусские сказки. Изд. Академии наук СССР, Москва/Ленинград 1961.
- Ончуков, Н.Е.: Северные сказки. Тропа Троянова, С.-Петербург 1998.
- Разумова, А.П.: Русские народные сказки Карельского Поморья. Изд. Карелия, Петрозаводск 1974.
- Ремизов, А.М.: О Петре и Февронии муромских. Дмитриева, Р.П.: Повесть о Петре и Февронии в пересказе А.М. Ремизова. ТОДРЛ, т. 26, Ленинград 1971, с. 154-176.
- Русские сказки в записях и публикациях первой пол. XIX. века. Изд. Академии наук СССР, Москва-Ленинград 1961.
- Русские сказки в ранних записях и публикациях XVI-XVII. вв. Наука, Ленинград 1971.

- Сборник Кирши Данилова. Изд. Академии наук СССР,
Москва/Ленинград 1958.
- Свод русского фольклора. Т. 1, С.-Петербург/Москва
2001.
- Сказки Заонежья. Карелия, Петрозаводск 1980.
- Смирнов, А.М.: Великорусские сказки. Тропа Троянова,
С.-Петербург 2001.
- Худяков, И.А.: Великорусские сказки в записях И. А.
Худякова. Наука, Москва/Ленинград 1964.
- Sekundární literatura:
- Cambell, J.: Proměny mýtu v čase. Portál, Praha 2000.
- Cooperová, J.C.: Ilustrovaná encyklopedie netradičních
symbolů. Mladá fronta, Praha 2000.
- Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I, ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ,
Praha 1995.
- Kovačičová, O.: Staroruské inšpirácie Alexeje Remizova. In:
Kontexty ruskej moderny. Stimul, Bratislava 1996,
str. 9-36.
- Lichačev, D.S.: Člověk v literatuře Staré Rusi. Odeon, Praha
1974.
- Sovová-Dziewiecká, I.: Apokryfy A.M.Remizova. In:
Východoevropská moderna a její evropský kontext.
Karolinum, Praha 2002.
- Адрианова-Перетц, В.П.: Древнерусская повесть. Изд.
Академии наук, Москва 1940.
- Баран, Х.: Поэтика русской литературы начала XX. века.
"Прогресс", Москва 1993.
- Грачева, А.М.: Алексей Ремизов и древнерусская культура.
Дмитрий Буланин, С.-Петербург 2000.
- Грачева, А.М.: Алексей Ремизов. Исследования и материалы.
Дмитрий Буланин, С.-Петербург 1994.

- Грачева, А.М.: Древнерусские повести в пересказах
А.М.Ремизова. Русская литература, 1988, 3,
с. 110-117.
- Гудзий, Н.К.: История древнерусской литературы.
Просвещение, Москва 1966.
- Демина, Н.А.: Черты героической действительности
XIV.-XV. веков в образах людей Андрея Рублева и
художников его круга. ТОДРЛ, т. 12, Москва-
Ленинград 1956.
- Дмитриева, Р.П.: Повесть о Петре и Февронии в пересказах
А.М.Ремизова. ТОДРЛ, т.26, Ленинград 1971.
- Дмитриева, Р.П.: Повесть о Петре и Февронии в литературе
и искусстве Древней Руси. ТОДРЛ, т. 38,
Ленинград 1985.
- Дмитриева, Р.П.: Отражение в творчестве Ермолая-Еразма
его псковских связей. ТОДРЛ, т. 42, Ленинград
1989.
- Дмитриева Р. П.: Повесть о Петре и Февронии. Наука,
Ленинград 1979.
- Дмитриева Р. П.: О структуре Повести о Петре и
Февронии. ТОДРЛ, т. 31, Москва/Ленинград
1976.
- Дмитриева, Р.П.: Агиографическая школа митрополита
Макария. ТОДРЛ, т. 48, С.-Петербург 1995.
- Елеонская, Е. Н.: Сказки, заговор и колдовство в России.
"Индрик", Москва 1994.
- Зимин, А. А.: Ермолай-Еразм и Повесть о Петре и Февронии.
ТОДРЛ, т. 14, Москва-Ленинград 1958.
- Зимин, А. А.: Пересветов и его современники. Издательство
Академии наук, Москва 1958.
- Кербелите, Б.: Историческое развитие структур и семантики
сказок. "Вага", Вильнюс 1991.
- Кербелите, Б.: Типы народных сказаний. Европейский дом,
С.-Петербург 2001.

- Ключевский, В.: Древнерусские жития как исторический источник. Москва 1871.
- Клибанов, А. И.: Сборник сочинений Ермолая-Еразма. ТОДРЛ, т. 16, Москва-Ленинград 1960.
- Колесникова, Т.А.: Общественно-политические взгляды Ермолая-Еразма. ТОДРЛ, т. 9, Москва-Ленинград 1951.
- Кодрянская, Н.: Алексей Ремизов. Париж 1959.
- Лихачев, Д. С.: Избранные работы. т. 1-3, Художественная литература, Ленинград 1987.
- Лихачев Д. С.: Человек в литературе Древней Руси. Москва/Ленинград 1958.
- Лихачев Д. С.: Развитие русской литературы X.-XVII вв. Наука, Санкт-Петербург 1998.
- Лурье, Я.С.: Ремизов и древнерусский "Стефанит и Ихнилат". Русская литература, 1966, 4, с. 176-179.
- Максимов, С. В.: Нечистая, неведомая и крестная сила. ТОО "Полисет", Санкт-Петербург 1994.
- Новиков Н. В.: Образы восточнославянской волшебной сказки. Наука, Ленинград 1974.
- Петрухин, В. Я.: Историко-этнографические исследования по фольклору. РАН, Москва 1994.
- Плюханова, М.В.: Сюжеты и символы Московского царства. С.-Петербург 1995.
- Померанцева, Е.В.: Судьбы русской сказки. Наука, Москва 1965.
- Померанцева, Е.В.: Русская народная сказка. Изд. Академии наук, Москва 1963.
- Путилов, Б. Н.: Русский и южнославянский героический эпос. Наука, Москва 1971.
- Пушкарева, Н.Л.: "А се грехи злые, смертные..." Любовь, эротика и сексуальная этика в доиндустриальной России. Ладомир, Москва 1999.

- Ремизов, А. М.: Собрание сочинений. т. 8, Русская книга, Москва 2000.
- Росовецкий, С.К.: К изучению фольклорных источников Повести о Петре и Февронии. Вопросы русской литературы, 1973, 21, с. 83-87.
- Росовецкий, С.К.: Повесть о Петре и Февронии в литературном процессе XVII в. Вопросы русской литературы, 1974, 23, с. 49-54.
- Скрипиль М. О.: Повесть о Петре и Февронии и ее отношение к русской сказке. ГОДРЛ, т. 7, Москва/Ленинград 1949.
- Скрипиль М. О.: Русские повести XV-XVII вв. Ленинград, 1958.
- Славянская мифология. Эллис Лак, Москва 1995.
- Слобин, Г.Н.: Проза Ремизова 1900-1921. Гуманитарное агенство, С.-Петербург 1997.
- Словарь книжников и книжности Древней Руси. вып. 2, т. 1, Наука, Ленинград 1988.
- Шапарова, Н.С.: Краткая энциклопедия славянской мифологии. Изд. "Астрель", Москва 2001.
- Шляпкин, И.: Ермолай Прегрешный, новый писатель эпохи Грозного. In: Сергею Федоровичу Платонову ученики, друзья и почитатели. С.-Петербург 1911.
- Birnbaum, H.M.: Medieval Russian Culture. University of California Press, Berkeley 1984.
- Flier, M.S.: Medieval Russian Culture. University of California Press, Berkeley 1994.
- Slobin, G. N.: Aleksej Remizov. Approaches to a Protean Writer. Slavica, Ohio 1987.

ПРÍЛОНЫ

Tab.1 Přeћled akcí a situací v elementárních syћetech

I. Вступительные акции:

1. Объявляется условие получения объекта X
2. Персонаж, имеющий большие права, подвергается воздействию
Персонаж, от которого зависит герой, подвергается воздействию
Персонаж, от которого зависит антипод, подвергается воздействию
3. Герою дается распоряжение проявить себя в деятельности X

II. Начальная ситуация:

1. Герой обладает объектом
1. Герой под угрозой потери объекта
2. Герой нуждается в объекте

III. Мотивирующие/ пояснительные акции:

1. Герой получает информацию
2. Герой не получает информацию
3. Герой получает средство
4. Герой не получает средства
5. Героя побуждают совершить правильные действия
Героя побуждают совершить действия X
Героя побуждают не совершать действий X
6. Героя побуждают совершить неправильные действия
Героя побуждают совершить действия X
Героя побуждают не совершать "предварительного" действия Y

IV. Главные акции героя:

1. Герой совершает правильные действия
Герой совершает действия X
Герой не совершает действий X
2. Герой совершает неправильные действия
Герой совершает действия X
Герой не совершает действий X

V. Конечные ситуации:

1. Герой сохраняет объект
2. Герой возвращает/получает объект
3. Герой отнимает объект у антипода/чужой объект у другого персонажа
4. Герой теряет объект
5. Герой не возвращает/не получает объекта
6. Герой возвращает объект антиподу/дает чужой объект другому персонажу

Tab.2 Typy elementárních syžetů

1. Стремление к свободе от чужих или господству над ними

1.1. Правильное поведение

1.1.1. Герой сохраняет/возвращает свободу

1.1.2. Герой получает преимущество/получает объект

1.1.3. Герой отнимает объект у чужого/чужой объект у своего
близкого

1.2. Неправильное поведение

1.2.1. Герой теряет свободу/не возвращает свободы

1.2.2. Герой не получает преимущества/не получает объект

1.2.3. Герой освобождает опасного чужого/придает признаки чужого
своему близкому

1.2. Нейтральное поведение

2. Получение жизненно необходимых благ или удобств

2.1 Правильное поведение

2.1.1. Герой сохраняет материальные блага

2.1.2. Герой получает/возвращает материальные блага/получает
удобства

2.2. Неправильное поведение

2.2.1. Герой теряет объект

2.2.2. Герой не получает материальных благ удобств

**3. Стремление к равноправному или высокому положению в роде,
семье и обществе**

3.1. Правильное поведение

3.2. Неправильное поведение

4. Поиски идеального жениха или невесты

4.1. Удачный брак

4.2. Неудачный брак

**5. Стремление к целостности и полноценности в роде, семье или
обществе**

5.1. Правильные взаимоотношения

5.1.1. Герой избегает необычного брака

5.1.2. Герой сохраняет контакты с родом или семьей

5.1.3. Герой добивается справедливой оценки

5.1.4. Герой устраняет антипода из рода, семьи или общества

5.2. *Неправильное поведение*

5.2.1. Герой теряет контакты/не восстанавливает контактов с родом
или семьей

5.2.2. Складывается несправедливая оценка героя

Tab. 3 Jednoduché struktury

Первый тип:

Один положительный или отрицательный ЭС класса, ЭС внутри обрамления

Второй тип:

**Отрицательный ЭС I, II, III. кл. —> Положительный I, II, III. кл.
- семантическая пара первого ЭС**

напр. герой не освобождает своего близкого/ г. не выдерживает испытание

напр. другой герой освобождает близкого/ г. выдерживает испытание

Третий тип:

Положительный ЭС I, II, III. кл. —> Отрицательный ЭС I, II, III. кл. - семантическая пара первого ЭС

напр. герой сохраняет жизнь/
г. выдерживает испытания

напр. другой герой не сохраняет жизнь/ г. не выдерживает испытания

Четвертый тип:

Отрицательные ЭС I, II. кл. —> Положительные ЭС I, II. кл.; обрамление внутри которого ЭС III. кл; результат ЭС и обрамления противоположный результату первого ЭС

напр. герой попадает в опасную ситуацию/г. теряет своего близкого /герой теряет жизнь

напр. тот же герой освобождается/другой герой освобождает/ оживляет первого

Пятый тип:

Положительный ЭС I, II. кл. —> Отрицательный ЭС I, II. кл.; результат противоположный результату первого ЭС

напр. герой получает необыкновенный объект/ близкого/ признак

напр. тот же герой теряет объект/ признак/герой = близкий героя первого ЭС похищен

Шестый тип:

Положительный ЭС I. кл. —————> **Положительный ЭС I. кл.**
Герой получает преимущество   Герой пользуется преимуществом